ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
JULIANE KOKOTT
της 19ης Ιανουαρίου 2023 [1]

Υπόθεση C-721/21

Eco Advocacy CLG

[Αίτηση του High Court (ανώτερου δικαστηρίου, Ιρλανδία)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Δικονομική αυτονομία των κρατών μελών – Αρχή της αποτελεσματικότητας – Απαιτήσεις όσον αφορά τους προβαλλόμενους ισχυρισμούς ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου – Περιβάλλον – Οδηγία 2011/92/ΕΕ – Εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων – Προέλεγχος με σκοπό να διαπιστωθεί εάν είναι αναγκαία η εκτίμηση των επιπτώσεων – Αιτιολογία – Οδηγία 92/43/ΕΟΚ – Άρθρο 6, παράγραφος 3 – Δέουσα εκτίμηση επιπτώσεων – Προέλεγχος με σκοπό να διαπιστωθεί εάν είναι αναγκαία η εκτίμηση των επιπτώσεων – Μέτρα για την άμβλυνση των επιβλαβών συνεπειών – Άρση αμφιβολιών»

I. Εισαγωγή

1. Το δίκαιο της Ένωσης επιτάσσει τη διενέργεια διαφόρων ελέγχων για την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων (ΕΠΕ) ορισμένων σχεδίων και έργων. Η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων κατά την οδηγία 2011/92/ΕΕ (στο εξής: οδηγία ΕΠΕ) [2] και η δέουσα [3] εκτίμηση των επιπτώσεων κατά την οδηγία για τους οικοτόπους [4] αποτελούν τα πλέον γνωστά συναφή παραδείγματα.

2. Η υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά κυρίως ορισμένες τυπικές απαιτήσεις σχετικά με τον *προέλεγχο* της ανάγκης πραγματοποίησης των προαναφερόμενων εκτιμήσεων. Για αμφότερες τις οδηγίες πρέπει να διευκρινιστεί κατά πόσον η αιτιολογία της αποφάσεως για παράλειψη της εκτίμησης αυτής καθεαυτήν απαιτείται να είναι ρητή και σαφής και αν, στην περίπτωση της ΕΠΕ, στην αιτιολογία πρέπει να παρατίθενται ρητώς όλα τα κριτήρια που

[1] Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γερμανική.

[2] Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2011, για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον (ΕΕ 2012, L 26, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2014/52/ΕΕ της 16ης Απριλίου 2014 (ΕΕ 2014, L 124, σ. 1).

[3] Απόφαση της 10ης Νοεμβρίου 2022, AquaPri (C-278/21, EU:C:2022:864, σκέψη 32). Ο εν λόγω χαρακτηρισμός της εκτίμησης επιπτώσεων δεν υπάρχει στη γερμανική απόδοση του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους, περιλαμβάνεται όμως στο γερμανικό κείμενο της δέκατης αιτιολογικής σκέψης αυτής. Με βάση το αγγλικό κείμενο της ίδιας οδηγίας, συχνά γίνεται αναφορά για «appropriate assessment».

[4] Οδηγία 92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1992, για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας (ΕΕ 1992, L 206, σ. 7), όπως τροποποιήθηκε από την οδηγία 2013/17/ΕΕ του Συμβουλίου, της 13ης Μαΐου 2013, για την προσαρμογή ορισμένων οδηγιών στον τομέα του περιβάλλοντος, λόγω της προσχώρησης της Δημοκρατίας της Κροατίας (ΕΕ 2013, L 158, σ. 193).

λαμβάνονται υπόψη σύμφωνα με την οδηγία ΕΠΕ. Όσον αφορά τον προέλεγχο που διενεργείται βάσει της οδηγίας για τους οικοτόπους, πρέπει επίσης να εξεταστεί κατά πόσον επιβάλλεται να ληφθούν υπόψη ορισμένα μέτρα για την άμβλυνση των επιβλαβών συνεπειών και αν με την αιτιολογία της αποφάσεως περί μη διενέργειας της δέουσας εκτίμησης (ΔΕ) πρέπει να αίρονται ορισμένες αμφιβολίες.

3. Περαιτέρω, το Δικαστήριο καλείται να αποφανθεί σχετικά με τις απαιτήσεις που πρέπει να πληρούν οι ισχυρισμοί που προβάλλουν οι προσφεύγοντες ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου. Στο πλαίσιο αυτό προκύπτει ένα πρόβλημα παρόμοιο με εκείνο που διαπιστώνεται σε σχέση με την αιτιολογία του πορίσματος του προελέγχου: ενδεχομένως οι ίδιοι οι προσφεύγοντες δεν έχουν εκθέσει με τη δέουσα σαφήνεια τον λόγο με τον οποίο προβάλλουν ότι η αιτιολογία δεν εκτίθεται με τη δέουσα σαφήνεια.

4. Στη συνέχεια θα εξηγήσω ότι οι κανόνες του δικαίου της Ένωσης που ρυθμίζουν την προβολή ισχυρισμών ενώπιον των δικαστηρίων και το τυπικό πλαίσιο της αιτιολογίας είναι πολύ περιορισμένοι. Εναπόκειται, κατ' ουσίαν, στα κράτη μέλη η θέσπιση συναφών διατάξεων και στα εθνικά δικαστήρια η εκτίμηση των εκάστοτε ισχυρισμών των διαδίκων και των συναφών στοιχείων που περιλαμβάνονται στην επίμαχη απόφαση.

II. Το νομικό πλαίσιο

A. Η οδηγία ΕΠΕ

5. Το άρθρο 4 της οδηγίας ΕΠΕ ορίζει το πλαίσιο βάσει του οποίου αποφασίζεται κατά πόσον θα διενεργηθεί εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων:

«2. Με την επιφύλαξη του άρθρου 2 παράγραφος 4, για τα έργα που απαριθμούνται στο παράρτημα ΙΙ, τα κράτη μέλη αποφασίζουν κατά πόσο το έργο θα υποβληθεί σε εκτίμηση σύμφωνα με τα άρθρα 5 έως 10. Τα κράτη μέλη αποφασίζουν βάσει:

α) κατά περίπτωση εξέτασης

ή

β) κατωτάτων ορίων ή κριτηρίων που καθορίζει το κράτος μέλος.

Τα κράτη μέλη μπορούν να εφαρμόσουν και τις δύο διαδικασίες που αναφέρονται στα στοιχεία α) και β).

3. Όταν διενεργείται κατά περίπτωση εξέταση ή καθορίζονται κατώτατα όρια ή κριτήρια για τους σκοπούς της παραγράφου 2, λαμβάνονται υπόψη τα σχετικά κριτήρια επιλογής που ορίζονται στο παράρτημα ΙΙΙ. Τα κράτη μέλη δύνανται να θεσπίζουν κατώτατα όρια ή κριτήρια που καθορίζουν πότε τα έργα δεν οφείλουν να υπόκεινται στην απόφαση με βάση τις παραγράφους 4 και 5 ή σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, και/ή κατώτατα όρια ή κριτήρια που καθορίζουν πότε τα έργα πρέπει, σε κάθε περίπτωση, να υπόκεινται σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων χωρίς να υπόκεινται στην απόφαση που ορίζεται στις παραγράφους 4 και 5.

4. […]

5. Η αρμόδια αρχή λαμβάνει την απόφασή της με βάση τις πληροφορίες που παρείχε ο κύριος του έργου κατά την παράγραφο 4, συνεκτιμώντας τα τυχόν αποτελέσματα προκαταρκτικών ελέγχων ή εκτιμήσεων των περιβαλλοντικών επιπτώσεων που διενεργήθηκαν σύμφωνα με ενωσιακό νομοθέτημα πλην της παρούσης οδηγίας. Η απόφαση διατίθεται στο κοινό και:

α) εφόσον αποφασιστεί ότι απαιτείται εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, παραθέτει τους βασικούς λόγους για τους οποίους απαιτείται τέτοιου είδους εκτίμηση, με αναφορά στα σχετικά κριτήρια που καταγράφονται στο παράρτημα ΙΙΙ· ή

β) εφόσον αποφασιστεί ότι δεν απαιτείται εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, παραθέτει τους βασικούς λόγους για τους οποίους δεν απαιτείται τέτοιου είδους εκτίμηση, με αναφορά στα σχετικά κριτήρια που καταγράφονται στο παράρτημα ΙΙΙ και, εφόσον προτείνεται από τον κύριο του έργου, παραθέτει τα χαρακτηριστικά του έργου και/ή τα μέτρα που προβλέπονται για να αποτραπ[ούν] ή να προληφθ[ούν] επιπτώσεις που σε άλλη περίπτωση θα ήταν σημαντικές και δυσμενείς στο περιβάλλον.»

6. Στο παράρτημα ΙΙΙ της οδηγίας ΕΠΕ περιλαμβάνονται τα κριτήρια επιλογής για την εκτίμηση που προβλέπεται στο άρθρο 4, παράγραφος 3:

«1. Χαρακτηριστικά των έργων

Τα χαρακτηριστικά των έργων πρέπει να εξετάζονται, ιδίως, ως προς τα εξής:

α) το μέγεθος και [τον σχεδιασμό] του όλου έργου·

β) τη σώρευση με άλλα υφιστάμενα και/ή εγκεκριμένα έργα·

γ) τη χρήση φυσικών πόρων, και ιδίως του εδάφους, της γης, των υδάτων και της βιοποικιλότητας·

δ) την παραγωγή αποβλήτων·

ε) τη ρύπανση και τις οχλήσεις·

στ) τον κίνδυνο σοβαρών ατυχημάτων και/ή καταστροφών που σχετίζονται με το εν λόγω έργο, όπου περιλαμβάνονται και οι κίνδυνοι που προκαλούνται από την κλιματική αλλαγή, κατά την επιστημονική γνώση·

ζ) τους κινδύνους για την ανθρώπινη υγεία (για παράδειγμα λόγω μόλυνσης των υδάτων ή ατμοσφαιρικής ρύπανσης).

2. Τοποθεσία των έργων

Εξετάζεται η περιβαλλοντική ευαισθησία των γεωγραφικών περιοχών που ενδέχεται να θιγούν από τα έργα, ιδίως ως προς:

α) την υπάρχουσα και την εγκεκριμένη χρήση γης·

β) τον αντίστοιχο πλούτο, διαθεσιμότητα, ποιότητα και αναγεννητική ικανότητα των φυσικών πόρων της περιοχής και του υπεδάφους της (συμπεριλαμβανομένων του εδάφους, της γης, των υδάτων και της βιοποικιλότητας)·

γ) την ικανότητα απορρόφησης του φυσικού περιβάλλοντος, με ιδιαίτερη έμφαση στις ακόλουθες περιοχές:

i) υγροτόπους, παραποτάμιες περιοχές, εκβολές ποταμών·

ii) παράκτιες περιοχές και το θαλάσσιο περιβάλλον·

iii) ορεινές και δασικές περιοχές·

iv) προστατευόμενες φυσικές περιοχές και φυσικά πάρκα·

v) διατηρητέες ή προστατευόμενες περιοχές βάσει της εθνικής νομοθεσίας· περιοχές Natura 2000 που έχουν καθορίσει τα κράτη μέλη βάσει της [οδηγίας για τους οικοτόπους] και της [οδηγίας για την προστασία των πτηνών[5]]·

vi) περιοχές στις οποίες έχει ήδη υπάρξει αστοχία στην τήρηση των προτύπων περιβαλλοντικής ποιότητας που καθορίζονται από τη νομοθεσία της Ένωσης και σχετίζονται με το έργο, ή στις οποίες θεωρείται ότι υπήρξε τέτοια αστοχία·

vii) πυκνοκατοικημένες περιοχές·

viii) τοπία και τοποθεσίες ιστορικής, πολιτιστικής ή αρχαιολογικής σημασίας.

3. Τύπος και χαρακτηριστικά των ενδεχόμενων επιπτώσεων

Οι ενδεχόμενες σημαντικές επιπτώσεις έργων στο περιβάλλον πρέπει να εξετάζονται σε συνάρτηση με τα κριτήρια που καθορίζονται στα σημεία 1 και 2 του παρόντος παραρτήματος, ως προς τον αντίκτυπο του έργου στους παράγοντες που καθορίζονται στο άρθρο 3 παράγραφος 1 λαμβάνοντας υπόψη:

α) το μέγεθος και τη χωρική έκταση των επιπτώσεων (για παράδειγμα τη γεωγραφική περιοχή και το μέγεθος του πληθυσμού που ενδέχεται να θιγούν)·

β) τη φύση των επιπτώσεων·

γ) τον διασυνοριακό χαρακτήρα των επιπτώσεων·

δ) την ένταση και την πολυπλοκότητα των επιπτώσεων·

ε) την πιθανότητα των επιπτώσεων·

στ) την αναμενόμενη έναρξη, τη χρονική διάρκεια, τη συχνότητα και την αναστρεψιμότητα των επιπτώσεων·

[5] Οδηγία 2009/147/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Νοεμβρίου 2009, περί της διατηρήσεως των αγρίων πτηνών (κωδικοποιημένη έκδοση) (ΕΕ 2010, L 20, σ. 7).

ζ) τη σώρευση των επιπτώσεων με τις επιπτώσεις άλλων υφιστάμενων και/ή εγκεκριμένων έργων·

η) τη δυνατότητα αποτελεσματικής μείωσης των επιπτώσεων.»

Β. Η οδηγία για τους οικοτόπους

7. Το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους ρυθμίζει την εκτίμηση επιπτώσεων:

«Κάθε σχέδιο, μη άμεσα συνδεόμενο ή αναγκαίο για τη διαχείριση του τόπου, το οποίο όμως είναι δυνατόν να επηρεάζει σημαντικά τον εν λόγω τόπο, καθεαυτό ή από κοινού με άλλα σχέδια, εκτιμάται δεόντως ως προς τις επιπτώσεις του στον τόπο, λαμβανομένων υπόψη των στόχων διατήρησής του. Βάσει των συμπερασμάτων της εκτίμησης των επιπτώσεων στον τόπο και εξαιρουμένης της περίπτωσης των διατάξεων της παραγράφου 4, οι αρμόδιες εθνικές αρχές συμφωνούν για το οικείο σχέδιο μόνον αφού βεβαιωθούν ότι δεν θα παραβλάψει την ακεραιότητα του τόπου περί του οποίου πρόκειται και, ενδεχομένως, αφού εκφρασθεί πρώτα η δημόσια γνώμη.»

III. Τα πραγματικά περιστατικά και η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως

8. Με την προσφυγή της κύριας δίκης ζητείται ο δικαστικός έλεγχος του κύρους άδειας που χορηγήθηκε από το An Bord Pleanála (συμβούλιο χωροταξικού σχεδιασμού, Ιρλανδία· στο εξής: Board) για την υλοποίηση έργου οικιστικής ανάπτυξης στο Trim της κομητείας Meath. Το σχέδιο αφορά την κατασκευή 320 κατοικιών στο Charterschool Land, Manorlands.

9. Μετά από διάφορες ανεπίσημες επαφές, η επίσημη αίτηση χωροταξικού σχεδιασμού για το επίμαχο έργο υποβλήθηκε στις 8 Ιουλίου 2020. Ο σχεδιασμός προβλέπει τη λήψη συγκεκριμένων προληπτικών μέτρων για τα απορρέοντα επιφανειακά ύδατα, πριν αυτά κατευθυνθούν σε ρέμα, το οποίο είναι παραπόταμος του ποταμού Boyne.

10. Ο δε ποταμός Boyne βρίσκεται περίπου 640 μέτρα βόρεια σε σχέση με την τοποθεσία του έργου. Εντάσσεται, βάσει της οδηγίας για την προστασία των πτηνών, στη Ζώνη Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ) «River Boyne and River Blackwater Special Protection Area» (αριθ. IE0004232), για την οποία αντιπροσωπεύει «επιλέξιμο ενδιαφέρον» η αλκυόνα (*Alcedo atthis*) [A229]. Η περιοχή συμπίπτει με ΖΕΠ κατά την έννοια της οδηγίας για τους οικοτόπους, την «River Boyne and River Blackwater Special Area of Conservation» (αριθ. IE0002299). Οι τύποι οικοτόπων όπως τα αλκαλικά έλη [7230], τα αλλουβιακά δάση με *Alnus glutinosa* και *Fraxinus excelsior* (*Alno-Padion, Alnion incanae, Salicion albae*) [91E0], καθώς και είδη ζώων όπως η *Lampetra fluviatilis* (ποταμίσια λάμπρενα) [1099], ο *Salmo salar* (σολομός Ατλαντικού) [1106] και η *Lutra lutra* (ενυδρίδα) [1355], αντιπροσωπεύουν επίσης επιλέξιμα ενδιαφέροντα.

11. Σχετικά με την ανάγκη πραγματοποίησης εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων (ΕΠΕ) εκπονήθηκε έκθεση προελέγχου και διενεργήθηκε επίσης εκτίμηση οικολογικών επιπτώσεων που περιλάμβανε διάφορες προτάσεις μέτρων άμβλυνσης των συνεπειών. Υποβλήθηκε επίσης έκθεση προελέγχου δυνάμει της οδηγίας για τους οικοτόπους, η οποία διαπίστωνε ότι δεν θα υπήρχαν επιπτώσεις σε περιοχές Natura 2000.

12. Το An Taisce (National Trust for Ireland, το οποίο αποτελεί θεσμοθετημένο σύμβουλο χωροταξικού σχεδιασμού) και το Council (συμβούλιο) του δήμου Trim υπέβαλαν παρατηρήσεις, επισημαίνοντας πιθανές επιπτώσεις σε περιοχές Natura 2000 λόγω της απορροής των επιφανειακών υδάτων. Επίσης, το συμβούλιο εξέφρασε αμφιβολίες σχετικά με την προστασία των ειδών.

13. Παρά ταύτα, το Board χορήγησε την επίμαχη άδεια, χωρίς να διενεργηθεί εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων κατά την οδηγία ΕΠΕ και εκτίμηση επιπτώσεων κατά την οδηγία για τους οικοτόπους.

14. Η μορφή του υποδείγματος που χρησιμοποίησε η επιθεωρήτρια του Board στο παράρτημα Α της έκθεσής της για τον προέλεγχο της ΕΠΕ διαφέρει ουσιωδώς από το παράρτημα ΙΙΙ της οδηγίας ΕΠΕ. Κατά το High Court (ανώτερο δικαστήριο, Ιρλανδία), υπάρχουν αμφιβολίες ως προς το αν η έκθεση της επιθεωρήτριας συνάδει προς το παράρτημα ΙΙΙ. Επιπλέον, η επιθεωρήτρια εξέτασε τις διατυπωθείσες ανησυχίες για πιθανές επιπτώσεις σε περιοχές Natura 2000, κατέληξε όμως στο συμπέρασμα ότι αυτές είναι αβάσιμες.

15. Στις 27 Οκτωβρίου 2020 η άδεια χορηγήθηκε επισήμως με απόφαση του Board που εκδόθηκε στο πλαίσιο της διαδικασίας στρατηγικής οικιστικής ανάπτυξης. Το Board δεν διευκρίνισε σε ποια έγγραφα ακριβώς περιλαμβανόταν η αιτιολογία σε σχέση με την ΕΠΕ και τη ΔΕ. Κατά το High Court (ανώτερο δικαστήριο), η βούλησή του φαίνεται να ήταν η αιτιολογία να περιλαμβάνεται στην έκθεση της επιθεωρήτριας, στο παράρτημα Α του εν λόγω εγγράφου, και στις εκθέσεις που υπέβαλε ο εργολάβος –όπου αυτές μνημονεύονταν από την επιθεωρήτρια.

16. Η Eco Advocacy προσέφυγε κατά της άδειας ενώπιον του High Court (ανώτερου δικαστηρίου).

17. Από την πρώτη απόφαση του High Court (ανώτερου δικαστηρίου) συνάγεται ότι η Eco Advocacy προέβαλε τους δύο λόγους τους οποίους αφορά το δεύτερο, το τρίτο και το έκτο προδικαστικό ερώτημα για πρώτη φορά κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση[6]. Εν συνεχεία, επετράπη στο An Taisce και στην ClientEarth να συμμετάσχουν στη δίκη ως amici curiae.

18. Με διάταξη που κατατέθηκε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 26 Νοεμβρίου 2021, το High Court (ανώτερο δικαστήριο) υπέβαλε στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

1) Έχει η γενική αρχή της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης και/ή της καλόπιστης συνεργασίας την έννοια ότι, είτε γενικά είτε στο ειδικότερο πλαίσιο του δικαίου περιβάλλοντος, όταν ένας διάδικος ασκεί προσφυγή κατά του κύρους διοικητικού μέτρου αναφέροντας, ρητά ή σιωπηρά, συγκεκριμένη πράξη του δικαίου της Ένωσης, χωρίς όμως να προσδιορίζει τις διατάξεις της εν λόγω πράξης τις οποίες παραβαίνει το επίμαχο μέτρο ή χωρίς να αναφέρει συγκεκριμένη ερμηνεία, το εθνικό δικαστήριο ενώπιον του οποίου ασκείται η προσφυγή οφείλει ή δύναται να εξετάσει την προσφυγή, παρά την ύπαρξη εθνικού δικονομικού κανόνα που απαιτεί τη μνεία των συγκεκριμένων επίμαχων παραβάσεων στο δικόγραφο του διαδίκου;

[6] Απόφαση του High Court (ανώτερου δικαστηρίου) της 27ης Μαΐου 2021, Eco Advocacy κατά An Bord Pleanála (2020 αριθ. 1030 JR, [2021] IEHC 265, σκέψεις 46, 48 και 86).

2) Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα, έχουν το άρθρο 4, παράγραφοι 2, 3, 4 και/ή 5 και/ή το παράρτημα ΙΙΙ της [οδηγίας ΕΠΕ] και/ή η οδηγία, σε συνδυασμό με την αρχή της ασφάλειας δικαίου και την αρχή της χρηστής διοίκησης κατά το άρθρο 41 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, την έννοια ότι, όταν αρμόδια αρχή αποφαίνεται ότι αίτηση χορήγησης άδειας για την υλοποίηση αναπτυξιακού έργου δεν απαιτείται να υποβληθεί σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, πρέπει να μνημονεύονται ρητά, διακριτά και/ή ειδικά τα συγκεκριμένα έγγραφα που περιλαμβάνουν την αιτιολογία της αρμόδιας αρχής;

3) Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα, έχουν το άρθρο 4, παράγραφοι 2, 3, 4 και/ή 5, και/ή το παράρτημα ΙΙΙ της [οδηγίας ΕΠΕ] και/ή η οδηγία, σε συνδυασμό με την αρχή της ασφάλειας δικαίου και την αρχή της χρηστής διοίκησης κατά το άρθρο 41 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, την έννοια ότι, όταν αρμόδια αρχή αποφαίνεται ότι αίτηση χορήγησης άδειας για την υλοποίηση αναπτυξιακού έργου δεν απαιτείται να υποβληθεί σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, η αρχή αυτή υπέχει υποχρέωση ρητής μνείας της εξέτασης όλων των επιμέρους τίτλων και υποτίτλων του παραρτήματος ΙΙΙ της [οδηγίας ΕΠΕ], στο μέτρο που αυτοί ενδέχεται να σχετίζονται με το αναπτυξιακό έργο;

4) Κατά την εφαρμογή της αρχής ότι, προκειμένου να κριθεί αν είναι αναγκαίο να διενεργηθεί, στη συνέχεια, δέουσα εκτίμηση των επιπτώσεων ενός σχεδίου σε έναν τόπο, δεν είναι προσήκον, κατά το στάδιο του προελέγχου, να λαμβάνονται υπόψη τα μέτρα που αποσκοπούν στην αποτροπή ή τη μείωση των επιβλαβών συνεπειών του σχεδίου στον τόπο αυτό, έχει το άρθρο 6, παράγραφος 3, της [οδηγίας για τους οικοτόπους] την έννοια ότι η αρμόδια αρχή κράτους μέλους δύναται να λάβει υπόψη τα χαρακτηριστικά του σχεδίου που αφορούν την απομάκρυνση των ρύπων και τα οποία ενδέχεται να έχουν ως αποτέλεσμα τη μείωση των επιβλαβών συνεπειών στον ευρωπαϊκό τόπο, απλώς και μόνο για τον λόγο ότι τα χαρακτηριστικά αυτά δεν προορίζονται να αποτελέσουν μέτρα άμβλυνσης, ακόμη και αν έχουν το αποτέλεσμα αυτό, και ότι θα είχαν περιληφθεί στον σχεδιασμό ως συνήθη χαρακτηριστικά, ανεξάρτητα από τις όποιες επιπτώσεις στον οικείο ευρωπαϊκό τόπο;

5) Στις περιπτώσεις που η αρμόδια αρχή κράτους μέλους είναι πεπεισμένη ότι δεν απαιτείται δέουσα εκτίμηση, παρά τις απορίες ή τους προβληματισμούς που διατυπώθηκαν από ειδικούς στον οικείο τομέα φορείς κατά το στάδιο του προελέγχου, έχει το άρθρο 6, παράγραφος 3, της [οδηγίας για τους οικοτόπους] την έννοια ότι η αρχή οφείλει να παραθέσει ρητή και λεπτομερή αιτιολογία, η οποία δύναται να άρει κάθε εύλογη επιστημονική αμφιβολία σχετικά με τις συνέπειες των προβλεπόμενων έργων στον επίμαχο ευρωπαϊκό τόπο και η οποία αίρει ρητά και εξατομικευμένα κάθε αμφιβολία που διατυπώθηκε συναφώς στο πλαίσιο της διαδικασίας συμμετοχής του κοινού;

6) Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα, έχει το άρθρο 6, παράγραφος 3, της [οδηγίας για τους οικοτόπους] και/ή η οδηγία, σε συνδυασμό με την αρχή της ασφάλειας δικαίου και την αρχή της χρηστής διοίκησης κατά το άρθρο 41 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, την έννοια ότι, όταν αρμόδια αρχή αποφαίνεται ότι αίτηση χορήγησης άδειας για την υλοποίηση αναπτυξιακού έργου δεν απαιτείται να υποβληθεί σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, πρέπει να μνημονεύονται ρητά, διακριτά ή/και ειδικά τα συγκεκριμένα έγγραφα που περιέχουν την αιτιολογία της αρμόδιας αρχής;

19. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν οι Eco Advocacy CLG, An Board Pleanála, An Taisce – The National Trust for Ireland και ClientEarth από κοινού, καθώς και η Ιρλανδία, η Ιταλική Δημοκρατία και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Οι αυτοί διάδικοι, πλην της Ιταλικής Δημοκρατίας, παρέστησαν και κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση που διεξήχθη στις 27 Οκτωβρίου 2022.

IV. Νομική εκτίμηση

20. Τα ερωτήματα του High Court (ανώτερου δικαστηρίου) αφορούν, αφενός, το επιτρεπτό των απαιτήσεων που ισχύουν για την προβολή, εκ μέρους των διαδίκων, ισχυρισμών περί παραβάσεως του δικαίου της Ένωσης (πρώτο προδικαστικό ερώτημα) και, αφετέρου, τον προέλεγχο σχετικά με την ανάγκη διενέργειας εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων κατά την οδηγία ΕΠΕ (δεύτερο και τρίτο προδικαστικό ερώτημα) ή δέουσας εκτίμησης ως προς τις επιπτώσεις στις ζώνες διατήρησης κατά το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους (τέταρτο έως έκτο προδικαστικό ερώτημα).

A. Πρώτο προδικαστικό ερώτημα: απαιτήσεις όσον αφορά την επίκληση της φερόμενης παραβάσεως

21. Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα ζητείται να διευκρινιστούν οι περιορισμοί που θέτει το δίκαιο της Ένωσης ως προς τις τυπικές προϋποθέσεις του εθνικού δικαίου για την προβολή ισχυρισμών στο πλαίσιο της δικαστικής διαδικασίας. Από το ερώτημα συνάγεται ότι κατά το ιρλανδικό δικονομικό δίκαιο οι προβαλλόμενες συγκεκριμένες παραβάσεις πρέπει να εκτίθενται στα δικόγραφα των διαδίκων σύμφωνα με τους κανόνες τις ιρλανδικής δικονομίας. Ωστόσο, οι προσφεύγοντες της κύριας δίκης φαίνεται ότι δεν προσδιόρισαν σε σχέση με όλους τους λόγους που προέβαλαν ποιες διατάξεις της οδηγίας αφορά η παράβαση, ποιας συγκεκριμένης ερμηνείας γίνεται επίκληση και σε τι συνίσταται η παράβαση. Ως εκ τούτου, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί κατά πόσον οι γενικές αρχές της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης και/ή της καλόπιστης συνεργασίας έχουν την έννοια ότι, είτε γενικά είτε στο ειδικότερο πλαίσιο του δικαίου περιβάλλοντος, τα εθνικά δικαστήρια έχουν την εξουσία ή ακόμα και την υποχρέωση να εξετάζουν ισχυρισμούς καίτοι αυτοί δεν εκτίθενται επαρκώς στο δικόγραφο.

1. Επί του παραδεκτού του προδικαστικού ερωτήματος

22. Η Ιταλία θεωρεί το ερώτημα απαράδεκτο καθόσον στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δεν παρατίθενται οι συγκεκριμένες εθνικές διατάξεις οι οποίες θα έπρεπε να έχουν τηρηθεί προκειμένου να είναι παραδεκτός ο ισχυρισμός της Eco Advocacy.

23. Ως προς την ένσταση αυτή πρέπει να γίνει δεκτό ότι η ακριβέστερη παράθεση των εθνικών διατάξεων και των συναφών γραπτών και προφορικών ισχυρισμών στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως θα λειτουργούσε υπέρ μιας χρήσιμης απάντησης εκ μέρους του Δικαστηρίου και της συμμετοχής της Ιταλίας στη διαδικασία. Κατά συνέπεια, η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως που υποβάλλεται κατά το άρθρο 94 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου πρέπει να περιλαμβάνει συνοπτική έκθεση του αντικειμένου της διαφοράς, καθώς και των σχετικών διαπιστωθέντων από το αιτούν δικαστήριο πραγματικών περιστατικών ή, τουλάχιστον, έκθεση των πραγματικών στοιχείων στα οποία στηρίζονται τα ερωτήματα και το περιεχόμενο των δυνητικά εφαρμοστέων εν προκειμένω εθνικών διατάξεων και, ενδεχομένως, τη σχετική εθνική νομολογία.

24. Είναι γεγονός ότι οι εν λόγω πληροφορίες προκύπτουν από τη δικογραφία ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου και ιδίως από προηγούμενη απόφαση του High Court (ανώτερου δικαστηρίου) [7], όμως το υλικό αυτό δεν διαβιβάζεται στα κράτη μέλη και στα θεσμικά όργανα της Ένωσης ούτε μεταφράζεται.

25. Εντούτοις, η απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα είναι δυνατή, δεδομένου ότι στο πλαίσιο της διαδικασίας προδικαστικής παραπομπής το Δικαστήριο προβαίνει μόνο σε ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης και δεν αποφαίνεται οριστικώς επί της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου. Ως εκ τούτου, το υπό εξέταση προδικαστικό ερώτημα δεν πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτο.

2. Εκτίμηση

26. Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα ζητείται να διευκρινιστεί αν βάσει εθνικού δικονομικού κανόνα μπορεί να απαιτείται μνεία των παραβάσεων του δικαίου της Ένωσης στην έγγραφη διαδικασία κατά τρόπο σαφή και ακριβή. Στο πλαίσιο αυτό ζητείται, αφενός, να διευκρινιστεί αν οι εν λόγω απαιτήσεις που αφορούν τους ισχυρισμούς των διαδίκων είναι επιτρεπτές και, αφετέρου, αν δυνάμει του δικαίου της Ένωσης τα εθνικά δικαστήρια μπορούν ή ακόμα και υποχρεούνται να εξετάζουν τέτοιου είδους παραβάσεις, ανεξαρτήτως της έγκαιρης επίκλησής τους από τους διαδίκους.

α) Απαιτήσεις όσον αφορά τους ισχυρισμούς των διαδίκων

27. Από τη γενική αρχή της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης και/ή της καλόπιστης συνεργασίας στην οποία αναφέρθηκε το High Court (ανώτερο δικαστήριο) συνάγεται, καταρχάς, ότι τα εθνικά δικαστήρια έχουν την υποχρέωση να διασφαλίζουν την πλήρη αποτελεσματικότητα των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης [8].

28. Εντούτοις, όπως διευκρίνισα σε προηγούμενες προτάσεις μου [9], εναπόκειται στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους να ορίσει τις δικονομικές λεπτομέρειες σχετικά με ένδικες προσφυγές που σκοπούν στη διασφάλιση των δικαιωμάτων που οι πολίτες αντλούν από το δίκαιο της Ένωσης (δικονομική αυτονομία των κρατών μελών), τουλάχιστον ελλείψει σχετικών διατάξεων αυτού. Στην περίπτωση αυτή, οι δικονομικές προϋποθέσεις για τις εν λόγω προσφυγές δεν μπορούν να είναι λιγότερο ευνοϊκές από αυτές που αφορούν παρόμοια ένδικα βοηθήματα του εσωτερικού δικαίου (αρχή της ισοδυναμίας) ούτε να καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή εξαιρετικώς δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που απορρέουν από την ενωσιακή έννομη τάξη (αρχή της αποτελεσματικότητας) [10].

29. Το άρθρο 11 της οδηγίας ΕΠΕ περιλαμβάνει ειδικές ρυθμίσεις περί ένδικης προστασίας οι οποίες, εν δυνάμει, περιορίζουν τη δικονομική αυτονομία των κρατών μελών εν προκειμένω. Βάσει του άρθρου 11, παράγραφος 1, υπό ορισμένες προϋποθέσεις τα κράτη μέλη οφείλουν να διασφαλίσουν πρόσβαση σε μια διαδικασία εξέτασης ενώπιον δικαστηρίου ή άλλου ανεξάρτητου

[7] Βλ., ανωτέρω, σημείο 17 των παρουσών προτάσεων.

[8] Αποφάσεις της 9ης Μαρτίου 1978, Simmenthal (106/77, EU:C:1978:49, σκέψη 24), και της 24ης Οκτωβρίου 2018, XC κ.λπ. (C-234/17, EU:C:2018:853, σκέψη 44).

[9] Βλ. τις προτάσεις μου στις υποθέσεις Impact (C-268/06, EU:C:2008:2, σημεία 45 και 46), Križan κ.λπ. (C-416/10, EU:C:2012:218, σημείο 153), και Flausch κ.λπ. (C-280/18, EU:C:2019:449, σημεία 47 και 48).

[10] Αποφάσεις της 16ης Δεκεμβρίου 1976, Rewe-Zentralfinanz και Rewe-Zentral (33/76, EU:C:1976:188, σκέψη 5), της 15ης Απριλίου 2008, Impact (C-268/06, EU:C:2008:223, σκέψεις 44 και 46), και της 19ης Δεκεμβρίου 2019, Deutsche Umwelthilfe (C-752/18, EU:C:2019:1114, σκέψη 33).

και αμερόληπτου οργάνου συσταθέντος νομοθετικώς, για την αμφισβήτηση της ουσιαστικής ή τη διαδικαστικής νομιμότητας αποφάσεων, πράξεων ή παραλείψεων που εμπίπτουν στις διατάξεις της εν λόγω οδηγίας περί συμμετοχής του κοινού. Το άρθρο 11, παράγραφος 4, δεύτερη περίοδος, προβλέπει ότι οι σχετικές διαδικασίες πρέπει να είναι ορθές, δίκαιες, ταχείες και να μην έχουν απαγορευτικό κόστος.

30. Οι διατάξεις αυτές επιβάλλουν να διασφαλίζεται η πρόσβαση σε μια αποτελεσματική και δίκαιη διαδικασία εξέτασης, ιδίως όταν πρόκειται για περιβαλλοντικές ενώσεις. Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να παρέχεται η δυνατότητα προσβολής της νομιμότητας των οικείων αποφάσεων, πράξεων ή παραλείψεων, ήτοι η παράθεση συγκεκριμένων λόγων αμφισβήτησης. Εντούτοις, οι ως άνω διατάξεις δεν ρυθμίζουν τον τρόπο και τον χρόνο προβολής των λόγων. Ως εκ τούτου, η ρύθμισή τους απόκειται στη δικονομική αυτονομία των κρατών μελών.

31. Δεν είναι σαφές αν στην παρούσα υπόθεση θίγεται η αρχή της ισοδυναμίας. Αντιθέτως, δεν αποκλείεται τυχόν απαιτήσεις σχετικά με το ορισμένο των γραπτών ισχυρισμών να δυσχεραίνουν ή ακόμα και να καθιστούν αδύνατη τη δικαστική επιδίωξη των δικαιωμάτων. Όμως, η αρχή της αποτελεσματικότητας παραβιάζεται μόνον όταν η δικαστική επιδίωξη των δικαιωμάτων καθίσταται *υπερβολικά* δυσχερής ή *πρακτικά* αδύνατη.

32. Στο πλαίσιο αυτής της εκτίμησης πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η θέση των επίμαχων διατάξεων στην όλη διαδικασία, η διεξαγωγή της διαδικασίας αυτής και οι ιδιομορφίες της ενώπιον των διαφόρων εθνικών αρχών. Υπό το πρίσμα αυτό, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, ενδεχομένως, οι αρχές που αποτελούν τη βάση του εσωτερικού δικαιοδοτικού συστήματος, όπως η προστασία των δικαιωμάτων άμυνας, η αρχή της ασφάλειας δικαίου και η εύρυθμη διεξαγωγή της διαδικασίας[11].

33. Το Δικαστήριο έχει κρίνει συναφώς ότι εθνικοί δικονομικοί κανόνες σύμφωνα με τους οποίους το αντικείμενο της διαφοράς καθορίζεται από τους λόγους που προβάλλονται με την προσφυγή κατά τον χρόνο ασκήσεώς της είναι σύμφωνοι με την αρχή της αποτελεσματικότητας, εφόσον εξασφαλίζουν την ομαλή διεξαγωγή της δίκης, ιδίως προλαμβάνοντας καθυστερήσεις συμφυείς με την εκτίμηση των νέων ισχυρισμών[12].

34. Όπως ορθώς επισημαίνει η Ιρλανδία, συναφείς ρυθμίσεις απαντώνται και στους δικονομικούς κανόνες που ισχύουν για τα δικαστήρια της Ένωσης. Κατά το άρθρο 120, στοιχείο γ′, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, το εισαγωγικό δικόγραφο πρέπει να περιλαμβάνει τους προβαλλόμενους ισχυρισμούς και τα επιχειρήματα καθώς και συνοπτική έκθεση των ισχυρισμών. Η έκθεση των ισχυρισμών πρέπει να είναι αρκούντως σαφής και ακριβής προκειμένου να επιτρέπει στον καθού να προετοιμάσει την άμυνά του και στο Δικαστήριο να ασκήσει τον έλεγχό του[13]. Κατά το άρθρο 127, παράγραφος 1, η προβολή νέων ισχυρισμών κατά τη διάρκεια της δίκης απαγορεύεται, εκτός αν στηρίζονται σε νομικά και πραγματικά στοιχεία που ανέκυψαν κατά τη διαδικασία.

[11] Αποφάσεις της 14ης Δεκεμβρίου 1995, Peterbroeck (C-312/93, EU:C:1995:437, σκέψη 14), της 6ης Οκτωβρίου 2015, Târșia (C-69/14, EU:C:2015:662, σκέψεις 36 και 37), και της 6ης Οκτωβρίου 2021, Consorzio Italian Management και Catania Multiservizi (C-561/19, EU:C:2021:799, σκέψη 63).

[12] Αποφάσεις της 14ης Δεκεμβρίου 1995, van Schijndel και van Veen (C-430/93 και C-431/93, EU:C:1995:441, σκέψεις 20 και 21), και της 6ης Οκτωβρίου 2021, Consorzio Italian Management και Catania Multiservizi (C-561/19, EU:C:2021:799, σκέψη 64).

[13] Αποφάσεις της 9ης Ιανουαρίου 2003, Ιταλία κατά Επιτροπής (C-178/00, EU:C:2003:7, σκέψη 6), και της 31ης Μαρτίου 2022, Επιτροπή κατά Πολωνίας (Φορολογία των ενεργειακών προϊόντων) (C-139/20, EU:C:2022:240, σκέψη 55).

35. Επομένως, οσάκις οι δικονομικοί κανόνες των εθνικών δικαστηρίων επιβάλλουν την έγκαιρη, αρκούντως σαφή και ακριβή έκθεση των ισχυρισμών των διαδίκων, προκειμένου αυτοί να λαμβάνονται υπόψη, συνάδουν με την αρχή της αποτελεσματικότητας.

36. Ο τρόπος με τον οποίο πρέπει να εκτίθενται οι ισχυρισμοί ώστε να θεωρούνται επαρκώς σαφείς και ακριβείς, εξαρτάται από τις περιστάσεις κάθε υποθέσεως. Κρίσιμης σημασίας είναι το κατά πόσον οι διάδικοι και το εθνικό δικαστήριο είναι σε θέση να προσδιορίσουν πέραν πάσης αμφιβολίας τους λόγους που προβάλλονται με την προσφυγή. Μόνον η τυχόν υπερβολική τυπολατρία θα μπορούσε να θεωρηθεί υπέρμετρη δυσχέρεια και, συνεπώς, αντίθετη με την αρχή της αποτελεσματικότητας.

37. Άλλωστε, στο πλαίσιο των απαιτήσεων που επιβάλλονται σε σχέση με την έκθεση των λόγων που προβάλλονται με την προσφυγή πρέπει να συνεκτιμάται και το κατά πόσον στις ενδεχόμενες πλημμέλειες συνέβαλε και η συμπεριφορά του αντιδίκου. Ειδικότερα, το δεύτερο, το τρίτο, το πέμπτο και το έκτο προδικαστικό ερώτημα υποδηλώνουν ότι στην κύρια δίκη το Board παρέθεσε τους λόγους χορήγησης της επίμαχης άδειας κατά τρόπο που ενδεχομένως συνέβαλε στις αδυναμίες των ισχυρισμών της Eco Advocacy. Αν αυτό συμβαίνει, θα πρέπει να ληφθεί δεόντως υπόψη σε σχέση με τις απαιτήσεις που αφορούν τους ισχυρισμούς της Eco Advocacy.

38. Στο εθνικό δικαστήριο εναπόκειται να κρίνει κατά πόσον τα δικόγραφα των διαδίκων πληρούν αυτές τις απαιτήσεις. Το εθνικό δικαστήριο καλείται επίσης να εξετάσει το περιεχόμενο των απαιτήσεων του εσωτερικού δικαίου προβαίνοντας σε ερμηνεία των οικείων διατάξεων, δεδομένου ότι μόνον το δικαστήριο αυτό διαθέτει την απαραίτητη γνώση ώστε να εκτιμήσει αν οι ισχυρισμοί εκτίθενται με επαρκώς σαφή και ακριβή τρόπο, ούτως ώστε αυτοί να γίνουν κατανοητοί από τους διαδίκους και από το ίδιο το επιληφθέν δικαστήριο. Περαιτέρω, το εθνικό δικαστήριο, στηριζόμενο στην πείρα του, είναι σε θέση να διαπιστώσει αν οι πλημμέλειες των ισχυρισμών πράγματι προκάλεσαν σύγχυση και κατά πόσον αυτή οφείλεται σε συμπεριφορά του αντιδίκου.

39. Συνοψίζοντας, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η δικονομική αυτονομία των κρατών μελών, όπως αυτή περιορίζεται από την αρχή της αποτελεσματικότητας, επιτρέπει την επιβολή υποχρέωσης στους διαδίκους να εκθέτουν στα δικόγραφά τους εγκαίρως και κατά τρόπο επαρκώς σαφή και ακριβή τυχόν παραβάσεις του δικαίου της Ένωσης, προκειμένου αυτές να εξετάζονται από το εθνικό δικαστήριο.

β) Αυτεπάγγελτη εξέταση

40. Ωστόσο, οι βάσει της ανωτέρω συλλογιστικής επιτρεπόμενες απαιτήσεις όσον αφορά τους προβαλλόμενους ισχυρισμούς των διαδίκων ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων θα είχαν περιορισμένη σημασία αν, δυνάμει του δικαίου της Ένωσης, τα εθνικά δικαστήρια υποχρεούνταν ή τουλάχιστον είχαν τη δυνατότητα να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως παραβάσεις του δικαίου της Ένωσης που δεν εκτίθενται κατά τρόπο επαρκή.

41. Παρά ταύτα, το High Court (ανώτερο δικαστήριο) συνάγει τη σχετική υποχρέωση από την αναγκαιότητα να διασφαλιστεί η αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης. Συναφώς, το An Taisce επικαλείται νομολογία του Δικαστηρίου, κατά την οποία τα εθνικά δικαστήρια υποχρεούνται «of their own motion», όπως αναφέρεται στην αγγλική απόδοση των αποφάσεων αυτών, να μην εφαρμόσουν διατάξεις του εσωτερικού δικαίου που αντιβαίνουν στο δίκαιο της

Ένωσης[14]. Με βάση την αγγλική απόδοση της συναφούς νομολογίας τούτο είναι εύλογο, δεδομένου ότι η έκφραση «of their own motion» μπορεί να μεταφραστεί και ως «αυτεπαγγέλτως». Στο πλαίσιο αυτό, η συναφής νομολογία μπορεί να ερμηνευθεί και υπό την έννοια ότι τα δικαστήρια των κρατών μελών υποχρεούνται να αφήνουν αυτεπαγγέλτως ανεφάρμοστο το εθνικό δίκαιο οσάκις αυτό δεν είναι συμβατό με το δίκαιο της Ένωσης.

42. Ωστόσο, η άποψη αυτή στηρίζεται σε εσφαλμένη κατανόηση της παρατιθέμενης νομολογίας που αφορά την υπεροχή του δικαίου της Ένωσης. Τούτο γίνεται σαφέστερο στη διατύπωση που χρησιμοποιείται στη γαλλική απόδοση, κατά την οποία τα εθνικά δικαστήρια υποχρεούνται να ενεργούν «de leur propre autorité», καθώς και στη γερμανική απόδοση, όπου γίνεται λόγος για «eigene Entscheidungsbefugnis»[15].

43. Όπως σαφώς προκύπτει και από το πλαίσιο των εν λόγω διαπιστώσεων του Δικαστηρίου, στο επίκεντρο βρίσκεται η εξουσία των εθνικών δικαστηρίων να προβαίνουν σε ερμηνεία του εσωτερικού δικαίου σύμφωνα με τις απαιτήσεις που θέτει το δίκαιο της Ένωσης ή, εν ανάγκη, να εφαρμόζουν κατά προτεραιότητα το δίκαιο της Ένωσης χωρίς να είναι υποχρεωμένα να αναμένουν την κατάργηση ή ακύρωση των εθνικών διατάξεων που αντιβαίνουν στο δίκαιο της Ένωσης.

44. Όπως έχω διευκρινίσει, δεν απαιτείται προς τούτο οι διάδικοι να εκθέσουν ρητώς και λεπτομερώς ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων τις διατάξεις που τα δικαστήρια πρέπει να ερμηνεύσουν σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης ή να μην εφαρμόσουν. Ο προσδιορισμός των διατάξεων αυτών και η ανάπτυξη της κατάλληλης διαδικασίας για την επίλυση τυχόν σύγκρουσης μεταξύ του εθνικού δικαίου και του δικαίου της Ένωσης αποτελεί μέρος της υποχρέωσης των εθνικών δικαστηρίων να διασφαλίσουν την επίτευξη του σκοπού που προβλέπεται στο δίκαιο της Ένωσης[16].

45. Ωστόσο, αυτό δεν έχει καμία σχέση με το ζήτημα αν τα εθνικά δικαστήρια μπορούν ή πρέπει να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως ορισμένες παραβάσεις του δικαίου της Ένωσης.

46. Όπως και σε ό,τι αφορά την υπεροχή του δικαίου της Ένωσης, οι δικονομικοί κανόνες του άρθρου 11 της οδηγίας ΕΠΕ δεν περιλαμβάνουν σχετικές ρυθμίσεις. Ειδικότερα, από την εν λόγω διάταξη δεν φαίνεται να απορρέει υποχρέωση ή εξουσία των εθνικών δικαστηρίων να εξετάζουν τη νομιμότητα της προσβαλλομένης αποφάσεως χωρίς να περιορίζονται από τους προβαλλόμενους λόγους.

47. Ως προς αυτό διαφέρει το άρθρο 11 της οδηγίας ΕΠΕ από τις διατάξεις που αποτέλεσαν αντικείμενο νεότερης αποφάσεως σχετικά με τον έλεγχο των προϋποθέσεων κρατήσεως υπηκόου τρίτης χώρας. Οι εν λόγω διατάξεις επιβάλλουν στις δικαστικές αρχές να ελέγχουν τις προϋποθέσεις νομιμότητας της κράτησης ανά εύλογα χρονικά διαστήματα, χωρίς η εν λόγω υποχρέωση να υπόκειται σε οποιονδήποτε περιορισμό[17]. Με βάση τα ανωτέρω, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η δικαστική αρμόδια αρχή οφείλει να εξετάζει αυτεπαγγέλτως εάν ενδεχομένως

[14] Το An Taisce επικαλείται την απόφαση της 4ης Δεκεμβρίου 2018, Minister for Justice and Equality και Commissioner of An Garda Síochána (C-378/17, EU:C:2018:979, σκέψη 35), όμως παρόμοια άποψη διατυπώνεται, επί παραδείγματι, στις αποφάσεις της 9ης Μαρτίου 1978, Simmenthal (106/77, EU:C:1978:49, σκέψη 24), και της 24ης Οκτωβρίου 2018, XC κ.λπ. (C-234/17, EU:C:2018:853, σκέψη 44). Βλ. επίσης τις προτάσεις μου στην υπόθεση Friends of the Irish Environment (C-254/19, EU:C:2020:320, σημείο 66).

[15] Βλ. τις αποφάσεις που παρατίθενται στην υποσημείωση 14.

[16] Βλ. τις προτάσεις μου στην υπόθεση Friends of the Irish Environment (C-254/19, EU:C:2020:320, σημείο 67).

[17] Απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2022, Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid και X (Αυτεπάγγελτη εξέταση της κράτησης) (C-704/20 και C-39/21, EU:C:2022:858, σκέψεις 85 έως 87).

δεν τηρήθηκε προϋπόθεση νομιμότητας την οποία δεν επικαλέστηκε ο ενδιαφερόμενος[18]. Η υποχρέωση αυτή δικαιολογείται λόγω της σοβαρής προσβολής του θεμελιώδους δικαιώματος στην ελευθερία, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 του Χάρτη και συνδέεται με την κράτηση. Όμως, στο πεδίο της εφαρμογής της περιβαλλοντικής νομοθεσίας της Ένωσης δεν υφίσταται εφάμιλλη ρύθμιση ούτε, κατά κανόνα, παρόμοιας βαρύτητας προσβολές δικαιωμάτων ιδιωτών.

48. Ως εκ τούτου, η υποχρέωση ή η εξουσία των εθνικών δικαστηρίων να ελέγχουν αυτεπαγγέλτως ορισμένους λόγους πρέπει επίσης να εκτιμάται στο πνεύμα της δικονομικής αυτονομίας των κρατών μελών, όπως αυτή περιορίζεται από τις αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας.

49. Συναφώς, κατά πάγια νομολογία, το δίκαιο της Ένωσης δεν επιβάλλει στα εθνικά δικαστήρια υποχρέωση να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως ισχυρισμό αντλούμενο από παράβαση διατάξεων της νομοθεσίας της, αν η εξέταση του ισχυρισμού αυτού θα είχε ως αποτέλεσμα την υπέρβαση των ορίων της ένδικης διαφοράς, όπως αυτά προσδιορίζονται από τους διαδίκους. Τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν, μάλλον, να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως τους νομικούς λόγους που προκύπτουν από αναγκαστικού δικαίου διάταξη του δικαίου της Ένωσης μόνον εάν κατά το εθνικό δίκαιο υποχρεούνται ή έχουν τη δυνατότητα να το πράξουν και στην περίπτωση αναγκαστικού δικαίου διατάξεως του εθνικού δικαίου[19].

50. Είναι γεγονός ότι, κατά παρέκκλιση των ανωτέρω, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι ο εθνικός δικαστής οφείλει να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας η οποία εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές[20] και, πράττοντας τούτο, να αίρει την υφιστάμενη μεταξύ του καταναλωτή και του επαγγελματία ανισότητα, εφόσον έχει στη διάθεσή του τα απαραίτητα προς τούτο νομικά και πραγματικά στοιχεία[21]. Πρόκειται, όμως, για ειδική περίπτωση, στην οποία η ιδιαίτερη ανάγκη προστασίας των καταναλωτών αντικατοπτρίζεται και στο ότι, κατά το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας, οι καταχρηστικές ρήτρες δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές[22]. Στη συνέχεια το Δικαστήριο επέκτεινε τη νομολογία αυτή και στην προστασία ορισμένων άλλων δικαιωμάτων που απονέμει στους καταναλωτές το δίκαιο της Ένωσης[23].

51. Η νομολογία αυτή ενδεχομένως μπορεί να εφαρμοστεί και στο πλαίσιο του δικαίου περιβάλλοντος της Ένωσης, προκειμένου περί υποθέσεων που ενέχουν κίνδυνο ιδιαιτέρως σοβαρών παραβιάσεων[24]. Ωστόσο, στην παρούσα υπόθεση δεν φαίνεται να συντρέχει τέτοιος λόγος. Ως εκ τούτου, παρέλκει η περαιτέρω εξέταση του ζητήματος αυτού.

[18] Απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2022, Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid και X (Αυτεπάγγελτη εξέταση της κράτησης) (C-704/20 και C-39/21, EU:C:2022:858, σκέψη 94).

[19] Αποφάσεις της 14ης Δεκεμβρίου 1995, van Schijndel και van Veen (C-430/93 και C-431/93, EU:C:1995:441, σκέψεις 13, 14 και 22), της 24ης Οκτωβρίου 1996, Kraaijeveld κ.λπ. (C-72/95, EU:C:1996:404, σκέψεις 57, 58 και 60), της 12ης Φεβρουαρίου 2008, Kempter (C-2/06, EU:C:2008:78, σκέψη 45), και της 26ης Απριλίου 2017, Farkas (C-564/15, EU:C:2017:302, σκέψεις 32 και 35). Βλ. επίσης τις προτάσεις μου στην υπόθεση Friends of the Irish Environment (C-254/19, EU:C:2020:320, σημείο 60).

[20] Οδηγία 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1993, L 95, σ. 29).

[21] Αποφάσεις της 27ης Ιουνίου 2000, Océano Grupo Editorial και Salvat Editores (C-240/98 έως C-244/98, EU:C:2000:346, σκέψη 26), της 14ης Μαρτίου 2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, σκέψη 46), και της 17ης Μαΐου 2022, SPV Project 1503 κ.λπ. (C-693/19 και C-831/19, EU:C:2022:395, σκέψη 53).

[22] Αποφάσεις της 27ης Ιουνίου 2000, Océano Grupo Editorial και Salvat Editores (C-240/98 έως C-244/98, EU:C:2000:346, σκέψη 26), της 14ης Μαρτίου 2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, σκέψη 45), και της 17ης Μαΐου 2022, SPV Project 1503 κ.λπ. (C-693/19 και C-831/19, EU:C:2022:395, σκέψη 52).

[23] Αποφάσεις της 4ης Οκτωβρίου 2007, Rampion και Godard (C-429/05, EU:C:2007:575, σκέψη 65), και της 21ης Απριλίου 2016, Radlinger και Radlingerová (C-377/14, EU:C:2016:283, σκέψη 66).

[24] Βλ. τις προτάσεις μου στην υπόθεση Križan κ.λπ. (C-416/10, EU:C:2012:218, σημεία 160 έως 166.).

52. Στο προδικαστικό ερώτημα διατυπώνεται η υπόθεση ότι, μολονότι το δίκαιο της Ένωσης δεν υποχρεώνει τα εθνικά δικαστήρια, εντούτοις παρέχει σε αυτά κατ' ελάχιστον την εξουσία να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως παραβάσεις του δικαίου περιβάλλοντος της Ένωσης. Δεν είναι σαφές κατά πόσον το εν λόγω ερώτημα είναι κρίσιμης σημασίας για την έκδοση της αποφάσεως, καθόσον όλοι οι Ιρλανδοί μετέχοντες στη διαδικασία εκθέτουν ότι κατά το ιρλανδικό δίκαιο το High Court (ανώτερο δικαστήριο) έχει εξουσία, υπό προϋποθέσεις, να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τέτοιου είδους παραβάσεις.

53. Σε περίπτωση που το εν λόγω ερώτημα θεωρηθεί κρίσιμης σημασίας για την έκδοση της αποφάσεως, η απάντηση σε αυτό θα δοθεί ομοίως με κριτήριο τα όρια της δικονομικής αυτονομίας των κρατών μελών που επιβάλλουν οι αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας.

54. Η εξουσία αυτή θα μπορούσε να απορρέει ειδικότερα από την αρχή της ισοδυναμίας, εφόσον το εθνικό δίκαιο προβλέπει τέτοια εξουσία σε παρόμοιες περιπτώσεις. Προς αυτή την κατεύθυνση κινείται και το επιχείρημα που μόλις αναφέρθηκε, όμως, σε τελική ανάλυση, δεν παρέχονται επαρκή στοιχεία για το ιρλανδικό δίκαιο, ούτως ώστε να δοθεί οριστική απάντηση.

55. Ωστόσο, η αρχή της αποτελεσματικότητας δεν μπορεί να θεμελιώσει κάτι περισσότερο από την υποχρέωση των εθνικών δικαστηρίων να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως *ορισμένες* παραβάσεις για τις οποίες όμως δεν προκύπτουν ενδείξεις στην παρούσα υπόθεση. Είναι γεγονός ότι σημείο αναφοράς της αρχής αυτής αποτελούν τα δικαιώματα που απονέμονται από το δίκαιο της Ένωσης. Η επιβολή δικαιωμάτων δεν μπορεί να εξαρτάται από εξουσία της οποίας η άσκηση επαφίεται στη διακριτική ευχέρεια των δικαστηρίων.

56. Επομένως, το δίκαιο της Ένωσης κατά κανόνα ούτε επιβάλλει υποχρέωση ούτε παρέχει εξουσία στα εθνικά δικαστήρια να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως παραβάσεις του δικαίου περιβάλλοντος της Ένωσης.

γ) Η απάντηση στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα

57. Κατόπιν των ανωτέρω, η απάντηση που πρέπει να δοθεί στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα είναι ότι η δικονομική αυτονομία των κρατών μελών, όπως αυτή περιορίζεται από την αρχή της αποτελεσματικότητας, επιτρέπει την επιβολή υποχρέωσης στους διαδίκους να εκθέτουν στα δικόγραφά τους εγκαίρως και κατά τρόπο επαρκώς σαφή και ακριβή τυχόν παραβάσεις του δικαίου περιβάλλοντος της Ένωσης, προκειμένου να καθίσταται δυνατή η εξέταση των παραβάσεων από το εθνικό δικαστήριο. Το δίκαιο της Ένωσης κατά κανόνα ούτε επιβάλλει υποχρέωση ούτε παρέχει εξουσία στα εθνικά δικαστήρια να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως παραβάσεις του δικαίου περιβάλλοντος της Ένωσης.

Β. Προδικαστικά ερωτήματα σχετικά με την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων

58. Το δεύτερο και το τρίτο προδικαστικό ερώτημα αφορούν τον προέλεγχο που διενεργείται για να διαπιστωθεί κατά πόσον ένα έργο υπόκειται στη διαδικασία εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Αν και τα ερωτήματα υποβάλλονται μόνο για την περίπτωση καταφατικής απάντησης στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα, όπως εκτέθηκε ανωτέρω επί του ζητήματος αυτού θα αποφασίσει εν τέλει το εθνικό δικαστήριο βάσει των ερμηνευτικών υποδείξεων που του παρέχονται από το Δικαστήριο. Ως εκ τούτου, επιβάλλεται να δοθεί απάντηση στα ως άνω προδικαστικά ερωτήματα.

59. Κατά το άρθρο 2, παράγραφος 1, της οδηγίας ΕΠΕ, τα κράτη μέλη λαμβάνουν όλα τα αναγκαία μέτρα ώστε να διασφαλισθεί ότι, πριν χορηγηθεί η άδεια, τα έργα τα οποία ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον λόγω, μεταξύ άλλων, της φύσεως, του μεγέθους ή της θέσεώς τους υπόκεινται σε υποχρέωση εκτίμησης των επιπτώσεών τους. Πρόκειται για την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

60. Το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας ΕΠΕ προβλέπει ότι, καταρχήν, τα έργα που απαριθμούνται στο παράρτημα I υποβάλλονται πάντα σε τέτοια εκτίμηση. Αντιθέτως, κατά το άρθρο 4, παράγραφος 2, για τα έργα που απαριθμούνται στο παράρτημα II, σε ορισμένες περιπτώσεις απαιτείται να διαπιστωθεί, στο πλαίσιο κατά περίπτωση εξέτασης, κατά πόσον η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων είναι απαραίτητη. Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 3, για τη διαπίστωση αυτή λαμβάνονται υπόψη τα σχετικά κριτήρια επιλογής που ορίζονται στο παράρτημα III. Τα υποβληθέντα προδικαστικά ερωτήματα αφορούν τον εν λόγω προέλεγχο.

61. Το Δικαστήριο έχει αποφανθεί συναφώς ότι εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων διεξάγεται οσάκις υπάρχει πιθανότητα ή κίνδυνος το επίμαχο έργο να έχει σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Λαμβανομένης, ιδίως, υπόψη της αρχής της προφύλαξης, η οποία αποτελεί ένα από τα θεμέλια της πολιτικής υψηλού επιπέδου προστασίας που ακολουθεί η Ένωση στον τομέα του περιβάλλοντος σύμφωνα με το άρθρο 191, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, και υπό το πρίσμα του οποίου πρέπει να ερμηνευθεί η οδηγία ΕΠΕ, τέτοιου είδους κίνδυνος υφίσταται εφόσον δεν μπορεί να αποκλειστεί βάσει αντικειμενικών στοιχείων ότι το συγκεκριμένο σχέδιο θα έχει σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον[25]. Αυτό απορρέει από την πρακτική λήψης αποφάσεων[26] της επιτροπής εφαρμογής της σύμβασης του Espoo[27], την οποία θέτει σε εφαρμογή η οδηγία ΕΠΕ[28].

62. Στο πλαίσιο αυτό, θα απαντήσω, καταρχάς, στο τρίτο και κατόπιν στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα.

1. Επί του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος: επάρκεια της αιτιολογίας αν αποφασιστεί ότι δεν απαιτείται εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων

63. Με το τρίτο προδικαστικό ερώτημα, το High Court (ανώτερο δικαστήριο) επιχειρεί να προσδιορίσει επακριβώς τις απαιτήσεις σχετικά με το κατανοητό της αιτιολογίας· ζητεί να διευκρινιστεί αν η αρχή υπέχει υποχρέωση ρητής μνείας της εξέτασης όλων των επιμέρους τίτλων και υποτίτλων του παραρτήματος III της οδηγίας ΕΠΕ, στο μέτρο που αυτοί ενδέχεται να σχετίζονται με το αναπτυξιακό έργο.

[25] Απόφαση της 31ης Μαΐου 2018, Επιτροπή κατά Πολωνίας (C-526/16, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2018:356, σκέψεις 66 και 67), και προτάσεις του γενικού εισαγγελέα A. M. Collins στην υπόθεση Wertinvest Hotelbetrieb (C-575/21, EU:C:2022:930, σημείο 47), με βάση την πάγια νομολογία σχετικά με την οδηγία για τους οικοτόπους, ιδίως την απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2004, Waddenvereniging και Vogelbeschermingsvereniging (C-127/02, EU:C:2004:482, σκέψεις 43 και 44).

[26] Οικονομική Επιτροπή για την Ευρώπη, γνώμες της επιτροπής εφαρμογής (Economic Commission for Europe, Opinions of the Implementation Committee) (2001–2020) (2020), αριθ. 25. Βλ. επίσης Findings and recommendations further to a submission by Romania regarding Ukraine (EIA/IC/S/1, Bystroe Canal Project) της 27ης Φεβρουαρίου 2008 (ECE/MP.EIA/2008/6, αριθ. 49).

[27] Σύμβαση του 1991 για την αξιολόγηση των επιπτώσεων επί του διασυνοριακού περιβάλλοντος (ΕΕ 1992, C 104, σ. 7).

[28] Βλ. συναφώς τις προτάσεις μου στην υπόθεση Inter-Environnement Wallonie και Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen (C-411/17, EU:C:2018:972, σημεία 69 έως 74 και 105 επ.).

64. Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 5, στοιχείο β', της οδηγίας ΕΠΕ, η απόφαση της αρχής παραθέτει τους βασικούς λόγους για τους οποίους δεν απαιτείται τέτοιου είδους εκτίμηση, με αναφορά στα σχετικά κριτήρια που καταγράφονται στο παράρτημα ΙΙΙ. Τα κριτήρια που περιλαμβάνονται στο παράρτημα ΙΙΙ της οδηγίας ΕΠΕ αφορούν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά του έργου, ιδιότητες του τόπου και το είδος και τα χαρακτηριστικά των ενδεχόμενων επιπτώσεων.

65. Προκειμένου η αιτιολογία να ανταποκρίνεται σε αυτές τις απαιτήσεις, πρέπει να αποκλείει, βάσει αντικειμενικών στοιχείων, σε σχέση με καθένα από τα κριτήρια που καταγράφονται στο παράρτημα ΙΙΙ της οδηγίας ΕΠΕ, ότι το έργο έχει σημαντικές επιπτώσεις. Για ορισμένα κριτήρια, το συμπέρασμα αυτό ίσως να είναι προφανές· στην περίπτωση αυτή, αρκεί μια σύντομη αναφορά, ενδεχομένως μάλιστα, κατά περίπτωση, κοινή για όλα τα παρόμοια κριτήρια. Σε άλλες περιπτώσεις μπορεί να απαιτούνται περαιτέρω στοιχεία [29].

66. Η οδηγία ΕΠΕ δεν περιλαμβάνει διατάξεις για τη μορφή της αιτιολογίας όσον αφορά τα σημεία αυτά. Ειδικότερα, δεν απαιτεί να ακολουθεί η αιτιολογία τη διάρθρωση του παραρτήματος ΙΙΙ. Πάντως, η αιτιολογία πρέπει με επαρκή σαφήνεια να αποκλείει ότι το έργο θα έχει σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Αν αυτό δεν συμβεί σε σχέση με ορισμένα κριτήρια του παραρτήματος ΙΙΙ, η αιτιολογία δεν μπορεί να τεκμηριώσει τη μη διενέργεια εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

67. Επομένως, κατά το άρθρο 4, παράγραφος 5, στοιχείο β', της οδηγίας ΕΠΕ, η αιτιολογία στην οποία στηρίζεται η απόφαση ότι δεν απαιτείται εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, βάσει αντικειμενικών στοιχείων και με αναφορά στα σχετικά κριτήρια που καταγράφονται στο παράρτημα ΙΙΙ, πρέπει να αποκλείει την πιθανότητα ή τον κίνδυνο το συγκεκριμένο έργο να έχει σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

2. Επί του δευτέρου προδικαστικού ερωτήματος: ειδική μνεία της αιτιολογίας εφόσον αποφασιστεί ότι δεν απαιτείται εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων

68. Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα ζητείται να διευκρινιστεί κατά πόσον στην απόφαση περί μη διενέργειας εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων πρέπει να μνημονεύονται επακριβώς τα έγγραφα που περιλαμβάνουν την αιτιολογία της.

69. Αφορμή για το ερώτημα αυτό έδωσε ο ισχυρισμός που προέβαλε η Eco Advocacy στο πλαίσιο της κύριας δίκης ότι στο πόρισμα του Board δεν παρατίθεται αιτιολογία, μη δεχόμενη ότι η αιτιολογία περιλαμβάνεται στο παράρτημα της αποφάσεως.

70. Όπως αναφέρθηκε, κατά το άρθρο 4, παράγραφος 5, στοιχείο β', της οδηγίας ΕΠΕ, εφόσον αποφασιστεί ότι δεν απαιτείται εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, η απόφαση περιλαμβάνει σχετική αιτιολογία. Με την εν λόγω διάταξη ο νομοθέτης διευκρινίζει την υποχρέωση αιτιολόγησης, η οποία συνδέεται με το ότι πρέπει να υπάρχει δυνατότητα αποτελεσματικής προσφυγής κατά της εν λόγω αποφάσεως [30]. Ενώ δε το Δικαστήριο σε παλαιότερη νομολογία του δεχόταν ότι αρκεί η αιτιολογία να καθίσταται γνωστή είτε με την ίδια την απόφαση είτε, κατόπιν αιτήσεως, με μεταγενέστερη γνωστοποίηση [31], είναι πλέον σαφές ότι η αιτιολογία πρέπει να αποτελεί τμήμα της αποφάσεως.

[29] Συναφής απόφαση της 7ης Νοεμβρίου 2018, Holohan κ.λπ. (C-461/17, EU:C:2018:883, σκέψεις 37 και 39), για την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων κατά την οδηγία για τους οικοτόπους.

[30] Απόφαση της 30ής Απριλίου 2009, Mellor (C-75/08, EU:C:2009:279, σκέψη 57 έως 59).

[31] Απόφαση της 30ής Απριλίου 2009, Mellor (C-75/08, EU:C:2009:279, σκέψη 59).

71. Ωστόσο, το άρθρο 4, παράγραφος 5, της οδηγίας ΕΠΕ δεν επιβάλλει στις αρμόδιες αρχές να μνημονεύουν ρητά, διακριτά και/ή ειδικά τα συγκεκριμένα έγγραφα που περιλαμβάνουν την αιτιολογία στην οποία βασίστηκαν. Τούτο επιρρωννύεται και από το άρθρο 6 της Σύμβασης του Ώρχους [32], την οποία θέτει σε εφαρμογή η οδηγία ΕΠΕ [33].

72. Συνεπώς, η παράθεση της αιτιολογίας απόκειται στη διακριτική ευχέρεια των αρμόδιων αρχών και των κρατών μελών [34]. Ως εκ τούτου, και αυτό το ερώτημα εμπίπτει στο πεδίο της δικονομικής αυτονομίας, η οποία ασκείται εντός των ορίων που επιβάλλουν οι αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας [35].

73. Πάντως, συγκαλυμμένη ή αμφίσημη αιτιολογία είναι ελάχιστα συμβατή με την αρχή της αποτελεσματικότητας [36], καθόσον στην περίπτωση αυτή η άσκηση τυχόν δικαιωμάτων που συνδέονται με την απόφαση περί μη διενέργειας εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων καθίσταται αδικαιολόγητα και, συνεπώς, υπερβολικά δυσχερής. Αντιθέτως, η αιτιολογία πρέπει να είναι σαφής και να παραθέτει με τρόπο κατανοητό ως προς το περιεχόμενό τους τα στοιχεία επί των οποίων στηρίζεται η απόφαση.

74. Επομένως, η αιτιολογία που πρέπει να παρατίθεται στην απόφαση περί μη διενέργειας εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων, κατά το άρθρο 4, παράγραφος 5, στοιχείο β', της οδηγίας ΕΠΕ και σύμφωνα με την αρχή της αποτελεσματικότητας, πρέπει να διασφαλίζει ότι οι παρατιθέμενοι λόγοι αυτοί καθεαυτούς είναι σαφείς και κατανοητοί ως προς το περιεχόμενό τους. Το κατά πόσον η αιτιολογία πληροί τις εν λόγω απαιτήσεις εξετάζεται από το εθνικό δικαστήριο, το οποίο έχει στη διάθεσή του τις απαραίτητες πληροφορίες προκειμένου να εκτιμήσει αν το κοινό του συγκεκριμένου κράτους μέλους είναι σε θέση να αντιληφθεί και να κατανοήσει τους παρατιθέμενους λόγους αυτούς καθεαυτούς.

Γ. Ερωτήματα σχετικά με την οδηγία για τους οικοτόπους

75. Το τέταρτο, το πέμπτο και το έκτο προδικαστικό ερώτημα αφορούν τον προέλεγχο σχετικά με το αν πρέπει να διενεργηθεί δέουσα εκτίμηση των επιπτώσεων κατά το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους.

76. Μολονότι η γενική εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων δεν είναι άμεσα συνδεδεμένη με τις προϋποθέσεις χορήγησης της άδειας [37], η εκτίμηση επιπτώσεων που προβλέπει το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους αποτελεί προπαρασκευαστική πράξη για τη χορήγηση άδειας για σχέδιο ή έργο. Τούτο διότι, κατά την παράγραφο 3, δεύτερη περίοδος, οι αρμόδιες εθνικές αρχές συμφωνούν για το οικείο σχέδιο βάσει των πορισμάτων της εκτίμησης

[32] Σύμβαση του 1998 για την πρόσβαση σε πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα (ΕΕ 2005, L 124, σ. 4), η οποία εγκρίθηκε με την απόφαση 2005/370/ΕΚ του Συμβουλίου, της 17ης Φεβρουαρίου 2005 (ΕΕ 2005, L 124, σ. 1).

[33] Αιτιολογικές σκέψεις 18 έως 21 της οδηγίας ΕΠΕ και οδηγία 2003/35/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Μαΐου 2003, σχετικά με τη συμμετοχή του κοινού στην κατάρτιση ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων που αφορούν το περιβάλλον και με την τροποποίηση, όσον αφορά τη συμμετοχή του κοινού και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, των οδηγιών 85/337/ΕΟΚ και 96/61/ΕΚ του Συμβουλίου (ΕΕ 2003, L 156, σ. 17).

[34] Βλ. επίσης τα πορίσματα και τις συστάσεις της επιτροπής συμμόρφωσης της Σύμβασης του Ώρχους (Aarhus Convention Compliance Committee) της 7ης Μαρτίου 2009, Association Kazokiskes Community/Λιθουανία (ACCC/C/2006/16, ECE/MP.PP/2008/5/Add.6, σημείο 81). Βλ. σε σχέση με την εν λόγω επιτροπή τις προτάσεις μου στην υπόθεση FCC Česká republika (C-43/21, EU:C:2022:64, υποσημείωση 16 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[35] Υπό αυτό το πρίσμα, απόφαση της 7ης Νοεμβρίου 2019, Flausch κ.λπ. (C-280/18, EU:C:2019:928, σκέψη 27).

[36] Χαρακτηριστική απόφαση της 28ης Μαΐου 2020, Land Nordrhein-Westfalen (C-535/18, EU:C:2020:391, σκέψη 87).

[37] Αποφάσεις της 13ης Δεκεμβρίου 2007, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (C-418/04, EU:C:2007:780, σκέψη 231), και της 14ης Μαρτίου 2013, Leth (C-420/11, EU:C:2013:166, σκέψη 46).

των επιπτώσεων και με την επιφύλαξη του άρθρου 4 μόνο αφού βεβαιωθούν ότι δεν θα παραβλάψει την ακεραιότητα του τόπου περί του οποίου πρόκειται και, ενδεχομένως, αφού εκφρασθεί πρώτη η γνώμη του κοινού.

77. Η άδεια χορηγείται μόνον εφόσον από επιστημονικής απόψεως δεν υφίσταται καμία εύλογη αμφιβολία ως προς το ότι το σχέδιο ή το έργο δεν θα παραβλάψει την ακεραιότητα του οικείου τόπου [38]. Ως εκ τούτου, η εκτίμηση επιπτώσεων πρέπει να περιέχει πλήρη, ακριβή και οριστικά συμπεράσματα και διαπιστώσεις, ώστε να αίρεται κάθε εύλογη αμφιβολία, από επιστημονικής απόψεως, όσον αφορά τις επιπτώσεις που θα μπορούσε να έχει το σχέδιο στην οικεία ζώνη διατήρησης [39].

78. Αυτή η λειτουργία της εκτίμησης επιπτώσεων διαμορφώνει τις απαιτήσεις που αφορούν τον προέλεγχο σχετικά με το αν πρέπει να διενεργηθεί εκτίμηση επιπτώσεων.

79. Κατά το άρθρο 6, παράγραφος 3, πρώτη περίοδος, της οδηγίας για τους οικοτόπους, είναι αναγκαία η δέουσα εκτίμηση ως προς τις επιπτώσεις του σχεδίου ή του έργου, λαμβανομένων υπόψη των στόχων διατήρησης του οικοτόπου, αν το σχέδιο ή το έργο είναι δυνατόν να επηρεάζει σημαντικά τον οικείο τόπο κατά την έννοια της οδηγίας, καθεαυτό ή από κοινού με άλλα σχέδια.

80. Στο πλαίσιο ερμηνείας της εν λόγω διάταξης, το Δικαστήριο ανέπτυξε το, εν συνεχεία εφαρμοσθέν στη γενική εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων [40], κριτήριο εκτίμησης σύμφωνα με το οποίο η υποχρέωση εκτίμησης εξαρτάται από το αν υφίσταται πιθανότητα ή κίνδυνος το σχέδιο ή το έργο να επηρεάσει σημαντικά τον οικείο τόπο [41]. Και σε αυτή την περίπτωση ισχύει ότι, λαμβανομένης υπόψη ιδίως της αρχής της προφύλαξης, θεωρείται ότι υφίσταται τέτοιος κίνδυνος εφόσον δεν μπορεί να αποκλειστεί, βάσει αντικειμενικών στοιχείων, ότι το συγκεκριμένο σχέδιο ή έργο θα μπορούσε να επηρεάσει σημαντικά τους στόχους διατήρησης του επίμαχου τόπου [42]. Η εκτίμηση του κινδύνου αυτού πρέπει να καθορίζεται, ιδίως, υπό το πρίσμα των ειδικών περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών και προϋποθέσεων του τόπου τον οποίο αφορά το σχέδιο [43]. Αν μετά τη διενέργεια του προκαταρκτικού ελέγχου καταλείπονται αμφιβολίες ως προς την απουσία σημαντικών επιπτώσεων, επιβάλλεται να επακολουθήσει η πλήρης εκτίμηση που προβλέπεται στο άρθρο 6, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας περί οικοτόπων [44]. Συνεπώς, η πλήρης εκτίμηση αποτελεί τον κανόνα, παρέκκλιση από τον οποίο επιτρέπεται μόνον εφόσον αποσοβηθεί κάθε αμφιβολία σε σχέση με την αναγκαιότητα της εκτίμησης.

[38] Αποφάσεις της 7ης Σεπτεμβρίου 2004, Waddenvereniging και Vogelbeschermingsvereniging (C-127/02, EU:C:2004:482, σκέψη 59), της 17ης Απριλίου 2018, Επιτροπή κατά Πολωνίας (Δάσος της Białowieża) (C-441/17, EU:C:2018:255, σκέψη 117), και της 29ης Ιουλίου 2019, Inter-Environnement Wallonie και Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen (C-411/17, EU:C:2019:622, σκέψη 120).

[39] Αποφάσεις της 11ης Απριλίου 2013, Sweetman κ.λπ. (C-258/11, EU:C:2013:220, σκέψη 44), της 17ης Απριλίου 2018, Επιτροπή κατά Πολωνίας (Δάσος της Białowieża) (C-441/17, EU:C:2018:255, σκέψη 114), και της 9ης Σεπτεμβρίου 2020, Friends of the Irish Environment (C-254/19, EU:C:2020:680, σκέψη 55).

[40] Βλ., ανωτέρω, σημείο 61 των παρουσών προτάσεων.

[41] Αποφάσεις της 7ης Σεπτεμβρίου 2004, Waddenvereniging και Vogelbeschermingsvereniging (C-127/02, EU:C:2004:482, σκέψη 41 και 43), της 17ης Απριλίου 2018, Επιτροπή κατά Πολωνίας (Δάσος της Białowieża) (C-441/17, EU:C:2018:255, σκέψη 111), και της 29ης Ιουλίου 2019, Inter-Environnement Wallonie και Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen (C-411/17, EU:C:2019:622, σκέψη 119).

[42] Αποφάσεις της 29ης Ιουλίου 2019, Inter-Environnement Wallonie και Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen (C-411/17, EU:C:2019:622, σκέψη 134), και της 9ης Σεπτεμβρίου 2020, Friends of the Irish Environment (C-254/19, EU:C:2020:680, σκέψη 51). Σχετικά με την οδηγία ΕΠΕ βλ., ανωτέρω, σημείο 61.

[43] Αποφάσεις της 7ης Σεπτεμβρίου 2004, Waddenvereniging και Vogelbeschermingsvereniging (C-127/02, EU:C:2004:482, σκέψη 48), της 29ης Ιουλίου 2019, Inter-Environnement Wallonie και Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen (C-411/17, EU:C:2019:622, σκέψη 134), και της 17ης Απριλίου 2018, Επιτροπή κατά Πολωνίας (Δάσος της Białowieża) (C-441/17, EU:C:2018:255, σκέψη 112).

[44] Αποφάσεις της 7ης Σεπτεμβρίου 2004, Waddenvereniging και Vogelbeschermingsvereniging (C-127/02, EU:C:2004:482, σκέψη 44), της 26ης Μαΐου 2011, Επιτροπή κατά Βελγίου (C-538/09, EU:C:2011:349, σκέψη 41), και της 7ης Νοεμβρίου 2018, Coöperatie Mobilisation for the Environment κ.λπ. (C-293/17 και C-294/17, EU:C:2018:882, σκέψη 114).

81. Υπό το πρίσμα των συλλογισμών αυτών, θα απαντήσω στη συνέχεια στο τέταρτο, στο πέμπτο και το έκτο προδικαστικό ερώτημα με αντίστροφη σειρά.

1. Επί του έκτου προδικαστικού ερωτήματος: ακριβής μνεία της αιτιολογίας εφόσον αποφασιστεί ότι δεν απαιτείται εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων κατά το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους

82. Στο έκτο προδικαστικό ερώτημα επαναλαμβάνεται το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα όσον αφορά την αιτιολογία σε περίπτωση που αποφασιστεί ότι δεν απαιτείται εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων κατά το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους. Και στην προκειμένη περίπτωση πρέπει να διευκρινιστεί κατά πόσον πρέπει να μνημονεύονται επακριβώς τα έγγραφα που περιλαμβάνουν την αιτιολογία της αποφάσεως. Είναι γεγονός ότι το εν λόγω ερώτημα υποβάλλεται μόνο σε περίπτωση που η απάντηση στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα είναι καταφατική, εντούτοις πρέπει να απαντηθεί, δεδομένου ότι μόνο αρμόδιο να αποφανθεί αν η απάντηση στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα θα είναι καταφατική ή αρνητική είναι το εθνικό δικαστήριο στο πλαίσιο της κύριας δίκης.

83. Σε αντίθεση με την οδηγία ΕΠΕ, η οδηγία για τους οικοτόπους δεν προβλέπει ρητά την παράθεση αιτιολογίας εφόσον αποφασιστεί ότι δεν απαιτείται εκτίμηση επιπτώσεων.

84. Εντούτοις, όπως και σε συνάρτηση με τη γενική εκτίμηση επιπτώσεων [45], προϋπόθεση για τον αποτελεσματικό δικαστικό έλεγχο της αποφάσεως και την αποτελεσματική έννομη προστασία είναι να καθίσταται προσιτή στο επιληφθέν δικαστήριο και τους προσφεύγοντες στη δικαιοσύνη η αιτιολογία της προσβαλλομένης αποφάσεως είτε με την ίδια την απόφαση είτε, τουλάχιστον, κατόπιν αιτήματος [46]. Ως εκ τούτου, η υποχρέωση αιτιολόγησης συναρτάται με το δικαίωμα χρηστής διοικήσεως, το οποίο οι αρχές των κρατών μελών οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη στο πλαίσιο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, όχι βάσει του άρθρου 41 του Χάρτη [47], αλλά βάσει γενικής αρχής του δικαίου της Ένωσης [48]. Προκειμένου περί αποφάσεων που εκδίδονται στο πλαίσιο του δικαίου περιβάλλοντος για τις οποίες, όπως και για την εκτίμηση επιπτώσεων που προβλέπει το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους [49], το άρθρο 6 της Σύμβασης του Ώρχους επιβάλλει συμμετοχή του κοινού, κατά δε το άρθρο 6, παράγραφος 9, της ίδιας Σύμβασης απαιτείται επιπλέον και αιτιολογία.

85. Η γνωστοποίηση της αιτιολογίας, η οποία επιβάλλεται από το δίκαιο της Ένωσης χωρίς να ρυθμίζεται η μορφή αυτής, εμπίπτει στο πεδίο της δικονομικής αυτονομίας των κρατών μελών την οποία αυτά ασκούν στο πλαίσιο των αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας. Εν κατακλείδι, όσον αφορά την παράθεση αιτιολογίας στην περίπτωση που αποφασιστεί ότι δεν απαιτείται εκτίμηση επιπτώσεων κατά το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους, ισχύουν οι ίδιοι προβληματισμοί που διατυπώθηκαν σε σχέση με την απόφαση περί μη διενέργειας εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων [50].

[45] Βλ., ανωτέρω, σημείο 70 των παρουσών προτάσεων.

[46] Υπό αυτό το πρίσμα, αποφάσεις της 15ης Οκτωβρίου 1987, Heylens κ.λπ. (222/86, EU:C:1987:442, σκέψη 15), και της 30ής Απριλίου 2009, Mellor (C-75/08, EU:C:2009:279, σκέψη 59). Βλ. επίσης τις προτάσεις μου στην υπόθεση Holohan κ.λπ. (C-461/17, EU:C:2018:649, σημείο 65).

[47] Αποφάσεις της 17ης Ιουλίου 2014, YS κ.λπ. (C-141/12 και C-372/12, EU:C:2014:2081, σκέψη 67), και της 17ης Δεκεμβρίου 2015, WebMindLicenses (C-419/14, EU:C:2015:832, σκέψη 83).

[48] Αποφάσεις της 8ης Μαΐου 2014, N. (C-604/12, EU:C:2014:302, σκέψεις 49 και 50), και της 9ης Νοεμβρίου 2017, LS Customs Services (C-46/16, EU:C:2017:839, σκέψη 39).

[49] Απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2016, Lesoochranárske zoskupenie VLK (C-243/15, EU:C:2016:838, σκέψη 49).

[50] Βλ., ανωτέρω, σημεία 72 και 73 των παρουσών προτάσεων.

86. Επομένως, αν η αιτιολογία αποφάσεως περί μη διενέργειας δέουσας εκτίμησης επιπτώσεων κατά το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους, όπως στην υπόθεση της κύριας δίκης, περιλαμβάνεται στην απόφαση, η αρμόδια αρχή οφείλει να διασφαλίσει ότι οι παρατιθέμενοι λόγοι είναι σαφείς και κατανοητοί ως προς το περιεχόμενό τους. Το κατά πόσον η αιτιολογία πληροί τις απαιτήσεις αυτές εξετάζεται από το εθνικό δικαστήριο. Τούτο διότι το εθνικό δικαστήριο έχει στη διάθεσή του τις απαραίτητες πληροφορίες για να εκτιμήσει αν το κοινό του συγκεκριμένου κράτους μέλους είναι σε θέση να αντιληφθεί και να κατανοήσει τους παρατιθέμενους λόγους αυτούς καθεαυτούς.

2. Επί του πέμπτου προδικαστικού ερωτήματος: άρση αμφιβολιών

87. Το πέμπτο προδικαστικό ερώτημα που υποβλήθηκε από το High Court (ανώτερο δικαστήριο) περιλαμβάνει δύο σκέλη τα οποία αναφέρονται στο περιεχόμενο της αιτιολογίας της αποφάσεως περί μη διενέργειας εκτίμησης επιπτώσεων βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους: Πρώτον, πρέπει να διευκρινιστεί αν η αιτιολογία αυτή πρέπει να μπορεί να άρει κάθε εύλογη επιστημονική αμφιβολία σχετικά με τις συνέπειες των προβλεπόμενων έργων στον επίμαχο ευρωπαϊκό τόπο. Δεύτερον, το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν η αιτιολογία πρέπει να αίρει ρητά και εξατομικευμένα κάθε αμφιβολία που διατυπώθηκε συναφώς στο πλαίσιο της διαδικασίας συμμετοχής του κοινού.

α) Εύλογη επιστημονική αμφιβολία

88. Το κριτήριο σύμφωνα με το οποίο πρέπει να αποκλείεται κάθε εύλογη επιστημονική αμφιβολία ή/και κάθε εύλογη αμφιβολία από επιστημονικής απόψεως εφαρμόζεται από το Δικαστήριο σε συνάρτηση με τη συμφωνία των αρχών για σχέδια ή έργα κατά το άρθρο 6, παράγραφος 3, δεύτερη περίοδος, της οδηγίας για τους οικοτόπους, μετά τη διενέργεια της δέουσας εκτίμησης επιπτώσεων[51]. Αντιθέτως, σε σχέση με τον προέλεγχο το Δικαστήριο απαιτεί να εξετάζεται αν, βάσει αντικειμενικών στοιχείων, μπορεί να αποκλειστεί ότι το συγκεκριμένο σχέδιο ή έργο θα μπορούσε να επηρεάσει σημαντικά τον επίμαχο τόπο[52].

89. Ο προέλεγχος εστιάζει στον εντοπισμό σχεδίων ή έργων που δεν χρήζουν πλήρους εκτίμησης, διότι ήδη και χωρίς αυτήν είναι βέβαιο ότι μπορούν να εγκριθούν[53]. Αντιθέτως, σκοπός του προελέγχου δεν είναι η παράκαμψη της πλήρους εκτίμησης[54] ούτε η υλοποίηση σχεδίων και έργων τα οποία δεν θα είχαν εγκριθεί κατά το άρθρο 6, παράγραφος 3, δεύτερη περίοδος, της οδηγίας για τους οικοτόπους, αν είχε διενεργηθεί πλήρης εκτίμηση. Ως εκ τούτου, τα κριτήρια του προελέγχου πρέπει να είναι τουλάχιστον το ίδιο αυστηρά με εκείνα που εφαρμόζονται κατά την εκτίμηση αυτή καθεαυτήν.

[51] Αποφάσεις της 7ης Σεπτεμβρίου 2004, Waddenvereniging και Vogelbeschermingsvereniging (C-127/02, EU:C:2004:482, σκέψη 59), της 17ης Απριλίου 2018, Επιτροπή κατά Πολωνίας (Δάσος της Białowieża) (C-441/17, EU:C:2018:255, σκέψη 114), και της 29ης Ιουλίου 2019, Inter-Environnement Wallonie και Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen (C-411/17, EU:C:2019:622, σκέψη 120).

[52] Αποφάσεις της 7ης Σεπτεμβρίου 2004, Waddenvereniging και Vogelbeschermingsvereniging (C-127/02, EU:C:2004:482, σκέψη 44), και της 29ης Ιουλίου 2019, Inter-Environnement Wallonie και Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen (C-411/17, EU:C:2019:622, σκέψη 134).

[53] Αυτή την έννοια έχουν και οι προτάσεις μου στην υπόθεση Waddenvereniging και Vogelbeschermingsvereniging (C-127/02, EU:C:2004:60, σημείο 72), τις οποίες το Board, ενδεχομένως και λόγω της αγγλικής μετάφρασης, παρερμήνευσε.

[54] Απόφαση της 12ης Απριλίου 2018, People Over Wind και Sweetman (C-323/17, EU:C:2018:244, σκέψη 37).

90. Επομένως, οσάκις κατά το στάδιο του προελέγχου η αρμόδια αρχή κράτους μέλους είναι πεπεισμένη ότι παρέλκει η εκτίμηση επιπτώσεων κατά το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους, οφείλει τουλάχιστον να παραθέσει ρητή και λεπτομερή αιτιολογία η οποία να μπορεί να άρει κάθε εύλογη επιστημονική αμφιβολία σχετικά με τις επιβλαβείς συνέπειες των προβλεπόμενων έργων στην οικεία ζώνη διατήρησης.

β) Κάθε αμφιβολία που διατυπώθηκε;

91. Τούτο, ωστόσο, δεν σημαίνει κατ' ανάγκην ότι η αιτιολογία αποφάσεως περί μη διενέργειας εκτίμησης επιπτώσεων πρέπει να αίρει ρητά και εξατομικευμένα κάθε αμφιβολία που διατυπώνεται σε σχέση με τις συνέπειες στη ζώνη διατήρησης στο πλαίσιο της διαδικασίας συμμετοχής του κοινού.

92. Αν οι αμφιβολίες δεν είναι εύλογες από επιστημονικής απόψεως, δεν είναι δυνατόν να απαιτηθεί από την αρμόδια αρχή να τις «άρει» ρητά. Εκτός του ότι σε καμία περίπτωση δεν δικαιολογείται η χρήση πόρων οποιασδήποτε αρχής για την άρση αμφιβολιών οι οποίες στερούνται οποιασδήποτε επιστημονικής βάσης, συχνά δεν είναι καν δυνατή η άρση τέτοιων αμφιβολιών. Με ποιον τρόπο άραγε θα μπορούσε η αρχή να αποδυναμώσει τον ισχυρισμό ότι το σχέδιο εξοργίζει τα πνεύματα των προγόνων;

93. Κατά συνέπεια, η απάντηση στο πέμπτο προδικαστικό ερώτημα, την οποία διατύπωσα στο σημείο 90, ισχύει και για τις αμφιβολίες που εκφράζονται στο πλαίσιο της διαδικασίας χορήγησης άδειας, μόνον εφόσον αυτές είναι εύλογες από επιστημονικής απόψεως.

3. Επί του τετάρτου προδικαστικού ερωτήματος: δέουσα εξέταση μέτρων που αποσκοπούν στην άμβλυνση των συνεπειών

94. Με το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα ζητείται να διευκρινιστεί αν στο στάδιο του προελέγχου σχετικά με την αναγκαιότητα εκτίμησης των επιπτώσεων βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους μπορούν να λαμβάνονται υπόψη χαρακτηριστικά του σχεδίου ή του έργου που αφορούν την απομάκρυνση των ρύπων και τα οποία ενδέχεται να έχουν ως αποτέλεσμα την άμβλυνση των επιβλαβών συνεπειών στη ζώνη διατήρησης αν περιληφθούν στον σχεδιασμό ως συνήθη χαρακτηριστικά, ανεξάρτητα από τις όποιες επιπτώσεις στην οικεία ζώνη διατήρησης.

95. Αφορμή για το ερώτημα αυτό αποτέλεσε η απόφαση στην υπόθεση People Over Wind, η οποία αφορούσε την εξέταση μέτρων στο στάδιο του προελέγχου που αποσκοπούν στην αποφυγή ή την άμβλυνση των επιβλαβών συνεπειών του σχεδίου ή του έργου στον συγκεκριμένο τόπο. Από το γεγονός ότι προβλέπονταν τέτοια μέτρα, στην υπόθεση αυτή το Δικαστήριο συνήγαγε ότι είναι πιθανό ο τόπος αυτός να επηρεαστεί σημαντικά και ότι, συνεπώς, πρέπει να πραγματοποιηθεί πλήρης εκτίμηση [55].

96. Επομένως, το Δικαστήριο εξέλαβε τα μέτρα που προβλέφθηκαν με σκοπό την άμβλυνση των επιβλαβών συνεπειών του έργου στη ζώνη διατήρησης ως ένδειξη της αναγκαιότητας διενέργειας πλήρους εκτίμησης. Αν δεν υφίστατο πιθανότητα σημαντικών επιπτώσεων, τα μέτρα αυτά δεν θα ήταν αναγκαία.

[55] Απόφαση της 12ης Απριλίου 2018, People Over Wind και Sweetman (C-323/17, EU:C:2018:244, σκέψη 35).

97. Αντιθέτως, τα χαρακτηριστικά έργου ή σχεδίου που αμβλύνουν τις επιβλαβείς συνέπειες σε ζώνες διατήρησης, χωρίς όμως να έχουν σχεδιαστεί για τον λόγο αυτό, δεν συνιστούν ενδείξεις ότι τέτοιες επιπτώσεις είναι πιθανές. Τούτο διότι δεν απορρέουν από την παραδοχή ύπαρξης τέτοιας πιθανότητας.

98. Παράδειγμα τέτοιων χαρακτηριστικών αποτελεί η σύνδεση κτιρίων κατοικιών στο δίκτυο αποχέτευσης το οποίο διοχετεύει τα λύματα προς επεξεργασία. Ειδικότερα, βάσει της οδηγίας για την επεξεργασία αστικών λυμάτων[56], στην Ευρωπαϊκή Ένωση αυτό αποτελεί τυπικό χαρακτηριστικό των κτιρίων κατοικιών το οποίο θεωρείται απαραίτητο χωρίς να συνδέεται καθόλου με την πιθανότητα επιβλαβών συνεπειών στις ζώνες διατήρησης. Επομένως, μολονότι το εν λόγω μέτρο περιορίζει ή και αποτρέπει την υποβάθμιση των υδάτων στα οποία απορρίπτονται τα επεξεργασμένα λύματα, δεν αποτελεί ένδειξη για την πιθανότητα επιπτώσεων σε ζώνες διατήρησης. Ωστόσο, η πιθανότητα αυτή δεν αποκλείεται να συνάγεται από άλλες ενδείξεις.

99. Άλλωστε, η δυσκολία έγκειται στη διαπίστωση του κατά πόσον το μέτρο λαμβάνεται με σκοπό την αποφυγή σημαντικών συνεπειών στη συγκεκριμένη ζώνη διατήρησης ή ανεξαρτήτως αυτής. Στο πλαίσιο αυτό, έρεισμα δεν δύνανται να αποτελέσουν αποκλειστικά και μόνο υποκειμενικά στοιχεία που δηλώνονται από τον φορέα υλοποιήσεως του έργου, καθώς αυτά μπορεί να αποσκοπούν στη μη διενέργεια της δέουσας εκτίμησης επιπτώσεων. Αντιθέτως, η διαπίστωση ότι ο σκοπός έχει τεθεί ανεξαρτήτως ύπαρξης ζωνών διατήρησης, πρέπει να στηρίζεται σε αντικειμενικά στοιχεία και ειδικότερα σε γενικές ρυθμίσεις ή σε ευρέως διαδεδομένες πρακτικές.

100. Η υπόθεση της κύριας δίκης αφορά απορρέοντα επιφανειακά ύδατα. Δεν πρόκειται για λύματα, όπως τα αναφερόμενα στο προπαρατιθέμενο παράδειγμα, τα οποία απορρίπτονται στο δίκτυο αποχέτευσης, αλλά για όμβρια ύδατα που δεν αναμιγνύονται με τα λύματα τα οποία συσσωρεύονται στα συγκεκριμένα κτίρια κατοικιών. Στο πλαίσιο εκτίμησης του κινδύνου που συνδέεται με την έμμεση απορροή των επιφανειακών υδάτων σε προστατευόμενη ποτάμια διαδρομή τίθεται το ζήτημα κατά πόσον μπορούν να λαμβάνονται υπόψη τα μέτρα για τον καθαρισμό των υδάτων.

101. Σύμφωνα με την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, όπως και στην περίπτωση της σύνδεσης στο δίκτυο αποχέτευσης και σε αντίθεση με την υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση People Over Wind, τα επίμαχα μέτρα καθαρισμού δεν λήφθηκαν με σκοπό τον περιορισμό των επιπτώσεων στη ζώνη διατήρησης. Αντιθέτως, πρόκειται για μέτρα που λαμβάνονται σε όλα τα έργα αυτού του είδους, ανεξαρτήτως του αν επηρεάζεται κάποια ζώνη διατήρησης. Ως εκ τούτου, δεν συνιστούν ένδειξη πιθανότητας σημαντικών επιπτώσεων στη ζώνη διατήρησης.

102. Μόνη ένδειξη σημαντικών επιπτώσεων στη ζώνη διατήρησης παραμένει η έμμεση απορροή των επιφανειακών υδάτων. Είναι γεγονός ότι η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δεν γνωστοποιεί στο Δικαστήριο κατά πόσον από το στοιχείο αυτό μπορεί να συναχθεί η πιθανότητα τέτοιων επιπτώσεων, όμως με τα μέτρα καθαρισμού παραθέτει ένα στοιχείο που μπορεί τουλάχιστον να αμβλύνει ή ακόμα και να αποκλείσει την πιθανότητα αυτή.

103. Ως εκ τούτου, δεν είναι σαφές αν τα εν λόγω μέτρα καθαρισμού συνιστούν αντικειμενικά στοιχεία για τον προέλεγχο κατά την έννοια της νομολογίας, βάσει των οποίων να μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο ότι το σχέδιο θα επηρεάσει σημαντικά τον τόπο.

[56] Οδηγία 91/271/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1991, για την επεξεργασία των αστικών λυμάτων (ΕΕ 1991, L 135, σ. 40).

104. Υπέρ της άποψης αυτής συνηγορεί μία ακόμη κρίση του Δικαστηρίου στην υπόθεση People Over Wind. Στην εν λόγω υπόθεση το Δικαστήριο ανέπτυξε την αναγκαιότητα της πλήρους εκτίμησης, στηριζόμενο και στο συμπέρασμα ότι μόνο με την πλήρη και επακριβή ανάλυση που διενεργείται στο πλαίσιο αυτής της εκτίμησης μπορεί να διαπιστωθεί κατά πόσον τα επίμαχα μέτρα δύνανται πράγματι να αποτρέψουν ή να μειώσουν ενδεχόμενες σημαντικές επιπτώσεις στον συγκεκριμένο τόπο [57].

105. Επομένως, για τη συνεκτίμηση μέτρου το οποίο αμβλύνει τις επιβλαβείς συνέπειες σχεδίου, κρίσιμης σημασίας είναι το κατά πόσον ήδη στο στάδιο του προελέγχου μπορεί να αποκλειστεί κάθε εύλογη επιστημονική αμφιβολία σχετικά με την αποτελεσματικότητα του μέτρου αυτού. Αυτό προϋποθέτει, κατά κανόνα, να υπάρχει ήδη επαρκής πρακτική εμπειρία σε σχέση με τέτοιου είδους μέτρα. Αν οι αμφιβολίες αυτές δεν δύνανται να αποκλειστούν, το μέτρο δεν είναι κατάλληλο για να αποκλείσει την πιθανότητα ή τον κίνδυνο σημαντικών επιπτώσεων και δεν μπορεί να ασκήσει κρίσιμη επιρροή κατά τον προέλεγχο.

106. Επίσης, στην απόφαση People Over Wind το Δικαστήριο τόνισε τον κίνδυνο καταστρατηγήσεως της εκτίμησης αυτής καθεαυτήν σε περίπτωση συνεκτίμησης των μέτρων περιορισμού της ζημίας ήδη από το στάδιο προελέγχου [58]. Με την εν λόγω εκτίμηση ενδέχεται επίσης, ακόμα και αν αυτό δεν συμβαίνει στην υπό εξέταση υπόθεση, να παραλειφθεί η απαραίτητη διαδικασία συμμετοχής του κοινού [59].

107. Εντούτοις, η συνεκτίμηση μέτρων που λαμβάνονται ανεξαρτήτως τυχόν απειλούμενων επιπτώσεων σε ζώνες διατήρησης δεν μπορεί να θεωρηθεί παράκαμψη της εκτίμησης επιπτώσεων. Αντιθέτως, η παράβλεψη των μέτρων αυτών θα είχε ως αποτέλεσμα να μη λαμβάνεται πλήρως υπόψη το σχέδιο στο στάδιο του προελέγχου. Θεωρώ ότι αυτό καθίσταται πρόδηλο στο παράδειγμα της σύνδεσης στο δίκτυο αποχέτευσης: κτίρια κατοικιών των οποίων τα λύματα διοχετεύονται απευθείας στα ύδατα ή ακόμα και στον δρόμο, όπως συνέβαινε στο παρελθόν, είναι κάτι που δύσκολα θα μπορούσε να φανταστεί κανείς σήμερα στην Ένωση. Συνεπώς, η υπαγωγή στεγαστικών έργων σε τέτοιες πρακτικές θα ήταν παράλογη για τους σκοπούς της εκτίμησης των επιπτώσεων. Μολονότι τα επίμαχα μέτρα για τον καθαρισμό των απορρεόντων επιφανειακών υδάτων δεν είναι τόσο πρόδηλα, εντούτοις είναι υπαρκτά.

108. Επομένως, η απάντηση που πρέπει να δοθεί στο τέταρτο προδικαστικό ερώτημα είναι ότι στο στάδιο του προελέγχου σχετικά με την αναγκαιότητα εκτίμησης των επιπτώσεων βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους μπορούν να λαμβάνονται υπόψη τα χαρακτηριστικά του σχεδίου ή του έργου που αφορούν την απομάκρυνση των ρύπων και τα οποία ενδέχεται να έχουν ως αποτέλεσμα την άμβλυνση των επιβλαβών συνεπειών στη ζώνη διατήρησης, αν βάσει αυτών των στοιχείων διαπιστώνεται ότι τα χαρακτηριστικά αυτά θα είχαν περιληφθεί στον σχεδιασμό ως συνήθη χαρακτηριστικά, ανεξάρτητα από τις όποιες επιπτώσεις στην οικεία ζώνη διατήρησης, και επίσης διαπιστώνεται ότι μπορεί να αποκλειστεί κάθε εύλογη επιστημονική αμφιβολία σε σχέση με την αποτελεσματικότητά τους.

[57] Απόφαση της 12ης Απριλίου 2018, People Over Wind και Sweetman (C-323/17, EU:C:2018:244, σκέψη 36). Βλ. επίσης τις προτάσεις μου στην υπόθεση Waddenvereniging και Vogelbeschermingsvereniging (C-127/02, EU:C:2004:60, σημείο 71).

[58] Απόφαση της 12ης Απριλίου 2018, People Over Wind και Sweetman (C-323/17, EU:C:2018:244, σκέψη 37).

[59] Αποφάσεις της 8ης Νοεμβρίου 2016, Lesoochranárske zoskupenie VLK (C-243/15, EU:C:2016:838, σκέψη 49), και της 12ης Απριλίου 2018, People Over Wind και Sweetman (C-323/17, EU:C:2018:244, σκέψη 39).

V. Πρόταση

109. Κατά συνέπεια, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως ως εξής:

1) Η δικονομική αυτονομία των κρατών μελών, όπως αυτή περιορίζεται από την αρχή της αποτελεσματικότητας, επιτρέπει την επιβολή υποχρέωσης στους διαδίκους να εκθέτουν στα δικόγραφά τους εγκαίρως και κατά τρόπο επαρκώς σαφή και ακριβή τυχόν παραβάσεις του δικαίου περιβάλλοντος της Ένωσης, προκειμένου να καθίσταται δυνατή η εξέταση των παραβάσεων από το εθνικό δικαστήριο. Το δίκαιο της Ένωσης κατά κανόνα δεν επιβάλλει υποχρέωση ούτε παρέχει εξουσία στα εθνικά δικαστήρια να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως παραβάσεις του δικαίου περιβάλλοντος της Ένωσης.

2) Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 5, στοιχείο β', της οδηγίας 2011/92/ΕΕ για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2014/52/ΕΕ, και σύμφωνα με την αρχή της αποτελεσματικότητας, η αιτιολογία που πρέπει να παρατίθεται στην απόφαση περί μη διενέργειας εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων πρέπει να διασφαλίζει ότι οι παρατιθέμενοι λόγοι αυτοί καθεαυτούς είναι σαφείς και κατανοητοί ως προς το περιεχόμενό τους. Το κατά πόσον η αιτιολογία πληροί τις εν λόγω απαιτήσεις εξετάζεται από το εθνικό δικαστήριο, το οποίο έχει στη διάθεσή του τις απαραίτητες πληροφορίες προκειμένου να εκτιμήσει αν το κοινό του συγκεκριμένου κράτους μέλους είναι σε θέση να αντιληφθεί και να κατανοήσει τους παρατιθέμενους λόγους αυτούς καθεαυτούς.

3) Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 5, στοιχείο β', της οδηγίας 2011/92, η αιτιολογία στην οποία στηρίζεται η απόφαση ότι δεν απαιτείται εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, βάσει αντικειμενικών στοιχείων και με αναφορά στα σχετικά κριτήρια που καταγράφονται στο παράρτημα ΙΙΙ, πρέπει να αποκλείει την πιθανότητα ή τον κίνδυνο το συγκεκριμένο έργο να έχει σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

4) Στο στάδιο του προελέγχου σχετικά με την αναγκαιότητα εκτίμησης των επιπτώσεων βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας, όπως τροποποιήθηκε από την οδηγία 2013/17/ΕΕ, μπορούν να λαμβάνονται υπόψη τα χαρακτηριστικά του σχεδίου ή του έργου που αφορούν την απομάκρυνση των ρύπων και τα οποία ενδέχεται να έχουν ως αποτέλεσμα την άμβλυνση των επιβλαβών συνεπειών στη ζώνη διατήρησης, αν βάσει αντικειμενικών στοιχείων διαπιστώνεται ότι τα χαρακτηριστικά αυτά θα είχαν περιληφθεί στον σχεδιασμό ως συνήθη χαρακτηριστικά, ανεξάρτητα από τις όποιες επιπτώσεις στην οικεία ζώνη διατήρησης, και επίσης διαπιστώνεται ότι μπορεί να αποκλειστεί κάθε εύλογη επιστημονική αμφιβολία σε σχέση με την αποτελεσματικότητά τους.

5) Στις περιπτώσεις που στο στάδιο του προελέγχου η αρμόδια αρχή κράτους μέλους είναι πεπεισμένη ότι δεν απαιτείται δέουσα εκτίμηση κατά το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 92/43, η αρχή οφείλει τουλάχιστον να παραθέσει ρητή και λεπτομερή αιτιολογία η οποία μπορεί να άρει κάθε εύλογη επιστημονική αμφιβολία σχετικά με τις επιβλαβείς συνέπειες των προβλεπόμενων έργων στην οικεία ζώνη διατήρησης. Τούτο ισχύει και για αμφιβολίες που εκφράστηκαν στο πλαίσιο της διαδικασίας χορήγησης άδειας, μόνον εφόσον αυτές είναι εύλογες από επιστημονικής απόψεως.

6) Αν η αιτιολογία αποφάσεως περί μη διενέργειας δέουσας εκτίμησης επιπτώσεων που προβλέπεται από το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 92/43 περιλαμβάνεται στην απόφαση, η αρμόδια αρχή οφείλει να διασφαλίσει ότι οι παρατιθέμενοι λόγοι αυτοί καθεαυτούς είναι σαφείς και κατανοητοί ως προς το περιεχόμενό τους. Το κατά πόσον η αιτιολογία πληροί τις απαιτήσεις αυτές εξετάζεται από το εθνικό δικαστήριο, το οποίο έχει στη διάθεσή του τις απαραίτητες πληροφορίες προκειμένου να εκτιμήσει αν το κοινό του συγκεκριμένου κράτους μέλους είναι σε θέση να αντιληφθεί και να κατανοήσει τους παρατιθέμενους λόγους αυτούς καθεαυτούς.